

บทที่ ๓

การบำเพ็ญกุศลของชุมชนตำบลกลันตา

ในบทนี้ ผู้วิจัยได้วางกรอบการศึกษาเกี่ยวกับการบำเพ็ญกุศลศพของชุมชนตำบลกลันตา โดยผู้วิจัยจะศึกษาประเด็นรายละเอียดข้อมูลเกี่ยวกับพื้นที่กรณีชุมชนตำบลกลันตาอำเภอเมืองบุรีรัมย์ จังหวัดบุรีรัมย์ และประเพณีการจัดงานบำเพ็ญกุศลศพของชุมชนตำบลกลันตา อำเภอเมืองบุรีรัมย์ จังหวัดบุรีรัมย์ ตามลำดับ ดังนี้

๓.๑ ประวัติและบริบท

ในการศึกษาข้อมูลเกี่ยวกับพื้นที่ชุมชนตำบลกลันตาจะได้ศึกษาเกี่ยวกับประวัติความเป็นมาของชุมชนตำบลกลันตา ขนาดพื้นที่ประชากร เศรษฐกิจสังคม การศึกษา การศาสนา ประเพณีและวัฒนธรรม ตามลำดับ ดังนี้

๓.๑.๑ ประวัติความเป็นมาของชุมชนตำบลกลันตา

ข้อมูลประวัติความเป็นมาของแต่ละหมู่บ้านในชุมชนตำบลกลันตา เริ่มจากเมื่อประมาณปี พ.ศ. ๒๔๑๗ ได้มีราษฎรอพยพมาจากบ้านตะโก อำเภอเมือง (อำเภอห้วยราชในปัจจุบัน) จังหวัดบุรีรัมย์ จังหวัดสุรินทร์ และมาจากศรีสะเกษอีกประมาณ ๑๐ ครัวเรือน รวมตัวกันมาตั้งถิ่นฐานอยู่บนเนินที่มีภูมิประเทศที่เหมาะสมต่อการประกอบอาชีพ ซึ่งต่อมาได้ตั้งชื่อว่าบ้านกลันตา (กลันตา เป็นชื่อต้นไม้ยืนต้นขนาดใหญ่ที่เกิดขึ้นกลางหมู่บ้าน) อยู่ในเขตปกครองของตำบลสูงเหล็ก อำเภอเมืองบุรีรัมย์ จังหวัดบุรีรัมย์ ในตอนนั้น

- ประมาณปี พ.ศ. ๒๔๗๖ ได้มีราษฎรอพยพมาจากจังหวัดร้อยเอ็ด จังหวัดสุรินทร์ และจังหวัดศรีสะเกษ มาตั้งถิ่นฐานอยู่รวมกันเป็นหมู่บ้านใหญ่ ๔ หมู่บ้าน คือ บ้านกลันตา บ้านโคกกลาง บ้านสวัสดิ และบ้านหนองแวง

- ปี พ.ศ. ๒๕๓๔ ตำบลกลันตา ได้แบ่งเขตปกครองแยกจากตำบลสูงเหล็ก มาเป็นตำบลกลันตา ซึ่งมีหมู่บ้านทั้งหมด ๑๓ หมู่บ้าน

- จากตำบลกลันตาสู่องค์การบริหารส่วนตำบลกลันตา ตามประกาศกระทรวงมหาดไทย ลงวันที่ ๑๙ มกราคม ๒๕๓๙ ได้จัดตั้งเป็นองค์การบริหารส่วนตำบลกลันตาทั้ง ๑๓ หมู่บ้าน ประชากรในชุมชนตำบลกลันตาเป็น ๑ ใน ๑๘ ตำบล ของอำเภอเมืองบุรีรัมย์ จังหวัดบุรีรัมย์ ตั้งอยู่ห่างจากที่ว่าการอำเภอเมืองบุรีรัมย์ ไปทางทิศเหนือประมาณ ๑๔ กิโลเมตร สภาพพื้นที่ส่วนใหญ่เป็นที่ราบสูงบางส่วน ลักษณะดินส่วนใหญ่เป็นดินร่วนปนทรายและบางพื้นที่เป็นดินเหนียว มีป่าไม้เป็นบางส่วน และมีลำห้วย ๑ สาย คือลำห้วยกลันตาไหลผ่าน และเป็นแหล่งน้ำใช้ในการผลิตน้ำประปาในเขตชุมชนตำบลกลันตา โดยมีรายละเอียดเกี่ยวกับชุมชนตำบลกลันตา ดังนี้

- ๑) ชาติพันธุ์และภาษา ของชุมชนตำบลกลันตา เป็นชนชาวส่วยหรือกวย อีสานชาวพื้นเมืองที่ใช้ภาษาอีสาน (เขมร,ลาว) ที่อาศัยอยู่ในตำบลกลันตาแห่งนี้เป็นเวลาานนับหลายร้อยปี ส่วนใหญ่

อพยพมาจาก จังหวัดสุรินทร์ ศรีสะเกษ มีภาษาพูดเป็นภาษาส่วยหรือกวย เขมร ลาว หรือไทยอีสาน ภาษาเขียนเป็นภาษาไทย ปัจจุบันมีภาษาพูดเป็นภาษาส่วยหรือกวยและมีภาษาลาวเขมรหรือไทยอีสานปะปนบ้าง ส่วนภาษาเขียนก็เป็นภาษาไทย

๒) การปกครอง ตำบลกลันตา แบ่งเขตการปกครอง เป็น ๑๓ หมู่บ้าน อยู่ในเขตองค์การบริหารส่วนตำบลกลันตาทั้งหมด ดังนี้ คือ หมู่ที่ ๑ บ้านพระครูน้อย หมู่ที่ ๒ บ้านกลันตา หมู่ที่ ๓ บ้านสวัสดิ์ หมู่ที่ ๔ บ้านหนองปรือ หมู่ที่ ๕ บ้านร่องหมากใหญ่ หมู่ที่ ๖ บ้านท้องเรือ หมู่ที่ ๗ บ้านเสม็ด หมู่ที่ ๘ บ้านโคกกลาง หมู่ที่ ๙ บ้านโคกเพชร หมู่ที่ ๑๐ บ้านหนองบอน หมู่ที่ ๑๑ บ้านหนองแขว หมู่ที่ ๑๒ บ้านร่องหมากน้อย หมู่ที่ ๑๓ บ้านกลันตาน้อย^๑

๓.๑.๒ ขนาดพื้นที่และประชากรของชุมชนตำบลกลันตา

ขนาดพื้นที่ของชุมชนตำบลกลันตา กำหนดได้ดังนี้

๑) ที่ตั้ง ตำบลกลันตา เป็น ๑ ใน ๑๘ ตำบลของอำเภอเมืองบุรีรัมย์ จังหวัดบุรีรัมย์ ห่างจากที่ว่าการอำเภอเมืองบุรีรัมย์ไปทางทิศเหนือประมาณ ๑๕ กิโลเมตร

๒) เนื้อที่ ประมาณ ๒๙.๖๐ ตารางกิโลเมตร หรือประมาณ ๑๘,๕๐๐ ไร่ มีอาณาเขตพื้นที่ติดต่อกับตำบลต่าง ๆ ดังนี้

- ทิศเหนือติดต่อกับตำบลลุงเหล็กอำเภอเมืองบุรีรัมย์ จังหวัดบุรีรัมย์และตำบลบ้านตูม อำเภอคูเมือง จังหวัดบุรีรัมย์

- ทิศใต้ติดต่อกับตำบลชุมเห็ด อำเภอเมืองบุรีรัมย์ จังหวัดบุรีรัมย์และตำบลหนองตา อำเภอบึงบุรีรัมย์ จังหวัดบุรีรัมย์

- ทิศตะวันออกติดต่อกับตำบลบัวทอง อำเภอเมืองบุรีรัมย์ จังหวัดบุรีรัมย์

- ทิศตะวันตกติดต่อกับตำบลพระครู อำเภอเมืองบุรีรัมย์ จังหวัดบุรีรัมย์

๓) ประชากร ปัจจุบันตำบลกลันตามีประชากรรวมทั้งสิ้นประมาณ ๖,๗๒๑ คน แยกเป็นชาย มี ๓,๒๘๒ คน หญิง จำนวน ๓,๔๔๕ คน มี จำนวนบ้าน ทั้งสิ้นประมาณ ๑,๕๗๕ ครัวเรือน^๒

๔) สภาพพื้นที่ ชุมชนตำบลกลันตา ส่วนใหญ่เป็นที่ราบสูง ลักษณะดินส่วนใหญ่เป็นดินร่วนปนทรายและบางพื้นที่เป็นดินเหนียว มีป่าไม้เป็นบางส่วน ตำบลกลันตามีพื้นที่ป่าไม้ได้แก่ ป่าพระครู – ถลุงเหล็ก ซึ่งเป็นป่าไม้ถาวรตามมติ ครม. มีพื้นที่ประมาณ ๒,๒๔๓ ไร่ ครอบคลุมพื้นที่บางส่วนของทิศเหนือของตำบล แต่ปัจจุบันได้ถูกทำลายมาก

๕) แหล่งน้ำธรรมชาติภายในตำบลกลันตามีแหล่งน้ำธรรมชาติที่สำคัญ ดังนี้ คือ :-

- ลำห้วยยาง ไหลผ่านทางทิศเหนือ โดยไหลผ่านในหมู่ที่ ๒, ๕, ๗, ๑๑, ๑๒, ๑๓

- หนองโสน ,หนองแต้ ตั้งอยู่ในหมู่ที่ ๓

- หนองทับกลอย ตั้งอยู่ในหมู่ที่ ๘

- หนองรุงรัง ,หนองเกาะ ตั้งอยู่ในหมู่ที่ ๙ นอกจากนั้นยังมีแหล่งน้ำที่สร้างขึ้น ได้แก่ สระน้ำในหมู่ที่ ๑-๘, ๑๐-๑๒, และฝายในหมู่ที่ ๑, ๒, ๓, ๗, ๑๐, ๑๒

^๑ องค์การบริหารส่วนตำบลกลันตา อำเภอเมืองบุรีรัมย์ จังหวัดบุรีรัมย์, ๑๐ ตุลาคม ๒๕๕๘.

^๒ เรื่องเดียวกัน, อ้างแล้ว, หน้า ๒.

๕) ลักษณะภูมิอากาศ ลักษณะภูมิอากาศเป็นแบบมรสุม มี ๓ ฤดู คือ

- ฤดูร้อน เริ่มตั้งแต่กลางเดือนกุมภาพันธ์ถึงกลางเดือนพฤษภาคม
- ฤดูฝน เริ่มตั้งแต่กลางเดือนพฤษภาคมถึงกลางเดือนตุลาคม
- ฤดูหนาว เริ่มตั้งแต่กลางเดือนตุลาคมถึงกลางเดือนกุมภาพันธ์

๓.๑.๓ เศรษฐกิจสังคมในชุมชนตำบลกลันทา

เศรษฐกิจสังคมในชุมชนตำบลกลันทานั้น เป็นชุมชนหนึ่งที่มีศักยภาพเข้มแข็งในด้านเศรษฐกิจสังคม ในที่นี้จะศึกษาข้อมูลในรายละเอียดเกี่ยวกับด้านอาชีพของชุมชน ด้านเกษตรกรรม ด้านปศุสัตว์ ตามลำดับ ดังนี้

๑) อาชีพ ร้อยละ ๘๙.๒๕ ประกอบอาชีพเกษตรกรรม ได้แก่ การทำนาเป็นอาชีพหลัก ร้อยละ ๓.๑๒ ประกอบอาชีพรับจ้างรายวัน ร้อยละ ๒.๓๒ ประกอบอาชีพรับจ้างมีเงินเดือนร้อยละ ๒.๐ ประกอบอาชีพข้าราชการ พนักงานรัฐวิสาหกิจและลูกจ้างส่วนราชการ ร้อยละ ๒.๑๑ ประกอบอาชีพค้าขาย ร้อยละ ๒.๒๐ ประกอบอาชีพอื่น ๆ

๒) เกษตรกรรม ชุมชนตำบลกลันทา มีพื้นที่เกษตรกรรมทั้งสิ้น ๔,๘๒๔ ไร่ คิดเป็นร้อยละ ๗๙.๗ ของพื้นที่ทั้งหมด ปัญหาสำคัญของการพัฒนาเกษตรกรรม ก็คือ เกษตรกรขาดการพัฒนาอาชีพ หลังฤดูเก็บเกี่ยวจะอพยพไปทำงานในต่างถิ่นแหล่งน้ำต่าง ๆ ในฤดูแล้งจะไม่เพียงพอต่อการเกษตรกรรม สำหรับผลผลิตที่ได้รับจากการทำนาข้าวหากเปรียบเทียบจากค่าใช้จ่ายในการลงทุนแล้ว ในภาพรวมถือว่ายังขาดทุน เพราะเกษตรกรลงทุนด้านปัจจัยการผลิตสูงสำหรับยางพารา ในปัจจุบันเกษตรกรได้ให้ความสนใจและปลูกกันมาก เนื่องจากจำหน่ายได้ราคาดีมีความคุ้มค่าในการลงทุน และคาดว่าในช่วงสามปีถัดจากนี้ พื้นที่สำหรับการทำนาจะลดลง และมาปลูกพืชอย่างอื่นแทน เช่น อ้อย มัน และยางพารา

๓) การปศุสัตว์ นอกจากเกษตรกรในตำบลกลันทาจะมีอาชีพการทำนาข้าวแล้ว การปศุสัตว์ก็เป็นอีกอาชีพหนึ่งที่สร้างรายได้และผลผลิตให้แก่เกษตรกร โดยเฉพาะการเลี้ยงโคและกระบือเพื่อการจำหน่าย มีเพียงส่วนน้อยที่เลี้ยงเพื่อใช้แรงงาน นอกจากนี้ยังมีการเลี้ยงสัตว์ปีกเพื่อบริโภคในครัวเรือน สามารถลดค่าใช้จ่ายในครัวเรือนได้บางส่วนตำบลกลันทา มีเกษตรกรที่เลี้ยงสัตว์เศรษฐกิจ จำนวน ๗๐๐ ราย ซึ่งเลี้ยงโค จำนวน ๖๐๐ ตัวและเลี้ยงกระบือ จำนวน ๑๒๐ ตัวและจากการวิเคราะห์ปริมาณโคและกระบือที่เกษตรกรเลี้ยง สามารถคำนวณมูลสัตว์ ได้ปีละประมาณ ๑ ล้านกิโลกรัมหรือ ๑,๐๐๐ ตัน แสดงถึงศักยภาพด้านทุนทางเศรษฐกิจที่น่าได้รับการส่งเสริมและสนับสนุนการผลิตปุ๋ยอินทรีย์และใช้ปุ๋ยชีวภาพแทนปุ๋ยเคมี เพื่อลดต้นทุนการผลิตทางเกษตรกรรม ตลอดจนการส่งเสริมให้เมืองครทางเศรษฐกิจเกี่ยวกับการใช้ประโยชน์จากมูลสัตว์ จากข้อมูลของสภาพทางเศรษฐกิจข้างต้นวิเคราะห์ได้ว่าตำบลกลันทามีสถานะทางเศรษฐกิจที่ดีพอสมควร สังเกตจากการขยายตัวในภาคเกษตรกรรม เช่น อ้อย มัน ยางพาราที่เกษตรกรได้เร่งขยายพื้นที่การปลูก และการเพิ่มขึ้นของจำนวนหน่วยธุรกิจหลายประเภท ตลอดจนการลงทุนด้านปัจจัยการผลิตของผู้ประกอบการ ซึ่งปัจจัยที่ส่งผลให้เกิดการขยายตัวดังกล่าวอาจเนื่องมาจากประชาชนสามารถเข้าถึงแหล่งทุนได้มากขึ้น และศักยภาพด้านทุนทางเศรษฐกิจ และเพื่อการพัฒนาเศรษฐกิจในตำบลกลันทา เป็นไปอย่างต่อเนื่อง ประชาชนมีอาชีพเสริม มีการกระจายรายได้อย่างทั่วถึง มีการลงทุนเพิ่มขึ้น จำเป็นอย่างยิ่งที่ทาง

ราชการควรเน้นส่งเสริมการประกอบอาชีพในภาคเกษตรกรรม โดยสนับสนุนด้านวิชาการและการตลาด^๓ รายได้เฉลี่ยของประชากร ๒๗,๒๕๐ บาท/คน/ปี

๓.๑.๔ การศึกษาของชุมชนตำบลกลันตา

ในด้านการศึกษาของชุมชนตำบลกลันตานั้นจะได้ศึกษารายละเอียดข้อมูลในการจัดการศึกษาทั้งของภาครัฐ เอกชน และศาสนา ซึ่งในที่นี้จะกล่าวถึงการศึกษาของภาครัฐ คือสถานศึกษาหรือโรงเรียนที่อยู่ในเขตชุมชนตำบลกลันตา ศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก ศูนย์อบรมเด็กก่อนเกณฑ์ในวัด และศูนย์เรียนรู้ของชุมชน ตามลำดับ ดังนี้

๑) ชุมชนตำบลกลันตา มีสถานศึกษาระดับประถมศึกษา ๖ แห่ง สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาการประถมศึกษา บุรีรัมย์เขต ๑

๒) ชุมชนตำบลกลันตา มีสถานศึกษาระดับมัธยมศึกษา ๑ แห่ง สังกัดกรมสามัญศึกษาเขตพื้นที่ ๓๒

๓) มีศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก สังกัดองค์การบริหารส่วนตำบลและกรมการศาสนา โดยมีบุคลากรทางการศึกษาและนักเรียนปฐมวัยในศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก

๔) มีศูนย์การเรียนรู้ของชุมชนตำบลกลันตา เป็นศูนย์บริการของศูนย์การศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัยอำเภอเมืองบุรีรัมย์เพื่อรองรับระบบการศึกษานอกโรงเรียนของประชาชนตำบลกลันตา ได้แก่ ศูนย์การเรียนรู้ชุมชนบ้านกลันตา ปัจจุบันประชาชนในพื้นที่ให้ความสำคัญกับการมีส่วนร่วมในการพัฒนาและเรียนรู้ชุมชนจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องส่งเสริมและสนับสนุนการจัดตั้งที่อ่านหนังสือพิมพ์หรือวารสารประจำหมู่บ้าน และห้องสมุดชุมชน ให้ทั่วถึงทุกหมู่บ้าน เพื่อเป็นแหล่งค้นคว้าหาความรู้เพิ่มเติมสำหรับประชาชนทุกเพศทุกวัย^๔

๓.๑.๕ การศาสนาในชุมชนตำบลกลันตา

ชุมชนตำบลกลันตานั้นนับถือศาสนาพุทธ มีวัดที่สังกัดฝ่ายมหานิกาย ประชาชนแม้จะนับถือพระพุทธศาสนาก็ตาม แต่ก็ยังมีการนับถือผีบรรพบุรุษ บนบ้านจะมีหิ้งบูชาผีบรรพบุรุษ บางบ้านสร้างศาลพระภูมิไว้เพื่อให้ผีบรรพบุรุษคุ้มครองเป็นความเชื่อที่เกี่ยวข้องต่อกันมาเชื่อว่าผีบรรพบุรุษเป็นผู้คุ้มครองลูกหลานในครอบครัวให้อยู่เย็นเป็นสุข ความเชื่อภูติผี วิญญาณ ทำให้เกิดพิธีกรรมขึ้นหลายอย่าง การเช่นผีบ้านอาจจัดขึ้นในวาระอื่น ๆ เช่น เมื่อมีเด็กคลอดหรือเมื่อมีแขกมาเยือนและพักอาศัยอยู่ที่บ้านความเชื่อเรื่องวิญญาณบรรพบุรุษประจำหมู่บ้าน หรือเรียกว่า ผีปู่ตา ในหมู่บ้านจะมีการตั้งศาลที่เรียกว่า "ศาลปู่ตา" เชื่อว่าเป็นผู้คุ้มครองลูกบ้าน และบนบานศาลกล่าว ขอในสิ่งที่ตัวเองต้องการได้ ความเชื่อ พ่อเชื่อ แม่เชื่อ ผีประจำตระกูล หรือเรียกว่า ผีพ่อ ผีแม่ ที่อยู่ประจำบ้าน เมื่อลูกหลานแยกครอบครัวไปสร้างบ้าน คราว ใหม่แล้วก็ต้องกลับมากราบไหว้ จนเกิดพิธีกรรมบวงสรวงหรือ บูชา บ้านที่เป็นต้นตระกูลจะมีหิ้งบูชาพ่อเชื่อ แม่เชื่อ หรือ "ผีพ่อ ผีแม่" ความเชื่อเรื่องภูติผีวิญญาณของชุมชนตำบลกลันตา

^๓ เรื่องเดียวกัน, อ้างแล้ว, หน้า ๒.

^๔ ศูนย์การเรียนรู้ชุมชนตำบลกลันตา อำเภอเมืองบุรีรัมย์ จังหวัดบุรีรัมย์[ออนไลน์]แหล่งที่มา <http://www.kalanta.go.th/index.php?op=staticcontent&id=12683>.

๓.๑.๖ อนามัยและสาธารณสุขในชุมชนตำบลกลันตา

ชุมชนตำบลกลันตา มีโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลกลันตา ตั้งอยู่ที่บ้านโคกกลาง หมู่ที่ ๘ ที่อยู่ไม่ห่างจากหมู่บ้านมากนัก ระบบสาธารณสุขขั้นพื้นฐานอยู่ในเกณฑ์ดี การรักษามีทั้งแบบแผนปัจจุบันและแผนโบราณ ตามความเชื่อ และภูมิปัญญาในหมู่บ้าน ไม่เคยมีโรคระบาด หมู่บ้านมีอาสาสมัครสาธารณสุขมูลฐาน (อสม.) มีนายน้อย เกตุหอม เป็นประธาน ภายใต้การดูแลของโรงพยาบาลบุรีรัมย์ โรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลกลันตา มีนายสถาปนา พานนท์ เป็นเจ้าหน้าที่บริหารงานสาธารณสุข ระดับ ๖ เป็นผู้รับผิดชอบ

๓.๑.๗ ประเพณีและศิลปวัฒนธรรมในชุมชนตำบลกลันตา

ชุมชนตำบลกลันตา เป็นตำบลที่มีศักยภาพทางด้านการศาสนา ประเพณีและวัฒนธรรม มีบุคลากรทางศาสนาที่มีความรู้ความสามารถ และเป็นศูนย์วัฒนธรรมไทยชุมชนตำบลกลันตา โดยมีสถานที่ตั้งอยู่ที่วัดบ้านกลันตารามเป็นส่วนใหญ่ ซึ่งมีประเพณีศิลปวัฒนธรรม ดังนี้

๑) ประเพณีการทำบุญที่สำคัญของชุมชนตำบลกลันตา คือประเพณีการทำบุญชุมชนกลันตาสามัคคีซึ่งจัดในช่วงไตรมาส (ในพรรษา) เป็นวันสังฆกรรมสามัคคี (อุโบสถศีล) ของคณะสงฆ์ในตำบลกลันตา โดยการรวมกลุ่มกันของบ้าน วัด โรงเรียน อบ.ต. มีการทำบุญหมื่นเวียนถวายภัตตาหารเพลพระสงฆ์ในวัดเขตชุมชนตำบลกลันตา จนเป็นแบบอย่างสืบต่อกันมา มีประเพณีบุญพระเวสสันเทศมหาชาติ ประเพณีบุญข้าวสารท ประเพณีบุญตรุษสงกรานต์ ประเพณีบุญข้าวจี ประเพณีบุญแห่เทียน บุญเข้าพรรษา ประเพณีบุญแห่ปราสาทผึ้งออกพรรษา ประเพณีทำบุญตักบาตรเทโวโรหณะ ประเพณีบุญลอยกระทง ประเพณีบุญปีใหม่ และชุมชนตำบลกลันตายังถือปฏิบัติตามฮีตสิบสองของคนที่สืบมาดังนี้

เดือนมกราคม ทำบุญประเพณีขึ้นปีใหม่ ซึ่งถือว่าเป็นวันเอาฤกษ์เอาชัยในการ เริ่มต้นแห่งปีใหม่ โดยมีความคิดที่จะทำบุญเพื่อส่งท้ายความทุกข์โศกและปัญหาต่างๆ ที่เกิดในปีที่ผ่านมา และเพื่อต้อนรับสิ่งดีงามที่จะเข้ามาในปีใหม่

เดือนกุมภาพันธ์ มีการทำบุญประเพณีเดือน ๓ เช่น บุญข้าวจี ข้าวพูนลาน ทำบุญตักบาตรในวันมาฆบูชา เป็นต้น

เดือนมีนาคม มีการทำบุญประเพณี เรียกว่าพระเวสสันดร (บุญเดือนสี่) หรือบุญพระเวส (บุญมหาชาติ) บุญพระเวสหรือบุญเดือนสี่ เป็นพิธีทำบุญเพื่อให้บุคคลได้ฟังเทศน์เรื่องราวและคำกลอนชาดก

เดือนเมษายน ทำบุญประเพณีสงกรานต์ การรดน้ำดำหัวผู้เฒ่าผู้แก่ บุญสงฆ์น้ำหรือบุญตรุษสงกรานต์ นั่นเอง

เดือนพฤษภาคม ทำบุญประเพณีบั้งไฟ ถือว่าเป็นการทำบุญเพื่อขอฝนในหมู่บ้าน

เดือนกรกฎาคม ทำบุญประเพณีเข้าพรรษา กำหนดเอาวันแรม ๑ ค่ำ เดือน ๘ เป็นวันทำบุญจึงเรียกว่า “บุญเดือนแปด”

เดือนสิงหาคม ทำบุญประเพณีข้าวประดับดิน กำหนดเอาวันแรม ๑๓ ค่ำ เดือน ๙ เป็นการทำบุญเพื่ออุทิศกุศลและอาหารการกิน ไปให้ญาติที่ล่วงลับไปแล้ว โดยจัดทำอาหารไปถวายพระที่วัด และแจกจ่ายไว้ตามพุ่มไม้ หรือทางแยกตามที่ต่างๆ เพื่อให้ผี หรือวิญญาณของผู้ที่ล่วงลับไปแล้วมารับเอาอาหารนั้นไป โดยกรวดน้ำอุทิศส่วนกุศลตามไปด้วย

เดือนกันยายน ทำบุญประเพณีบุญข้าวสาก กำหนดเอาวันขึ้น ๑๔ ค่ำ เดือน ๑๐ เรียกว่า “บุญเดือนสิบ” เป็นการทำบุญเพื่ออุทิศส่วนกุศลแด่วิญญาณผู้ล่วงลับ บุญข้าวสากนี้ชาวบ้านจะนำอาหารไปแจกจ่ายโดยวางไว้ตามทุ่งนา

เดือนตุลาคม ทำบุญประเพณีออกพรรษา กำหนดเอาวันขึ้น ๑๕ ค่ำ เดือน ๑๑ เป็นวันทำบุญ คือหลังจากที่พระภิกษุได้อยู่ประจำที่ครบ ๓ เดือนแล้ว

เดือนพฤศจิกายน ทำบุญประเพณีกฐิน กำหนดให้ทำได้ ตั้งแต่แรม ๑ ค่ำ เดือน ๑๑ ถึงวันเพ็ญเดือน ๑๒ เป็นต้น

๒) ศิลปวัฒนธรรมของชุมชนตำบลกลันทา ได้แก่ “การรำกล่อม”^๕ ซึ่งเป็นการรำชาวส่วย (บ้านโคกกลาง) “กล่อม”^๕ เป็นภาษาส่วยหรือกวย “กล” แปลว่า เล่น คำว่า “มอ” เป็นคำเฉพาะซึ่งกล่อม หมายถึง “การเล่นมอ” พิธีกรรมกล่อม มีมาตั้งแต่เมื่อใดไม่มีหลักฐานปรากฏที่แน่ชัด ทราบแต่เพียงว่าได้รับพิธีกรรมนี้จากชาวอำเภอสำโรงท่าบ จังหวัดสุรินทร์ ของชาวส่วยหรือกวยรับการถ่ายทอดต่อเนื่องกันมาจากรุ่นสู่รุ่น และปฏิบัติมาโดยตลอด จนกระทั่งทุกวันนี้ โดยจัดพิธีขึ้นเนื่องในโอกาส ๓ ประการ คือ (๑) เพื่อเป็นการเคารพครูบาอาจารย์ ปู่ย่า ตายายที่เคยเคารพ เมื่อถึงวันสำคัญในรอบปีก็จะดำเนินพิธีกรรมขึ้นปีละ ๑ ครั้ง ในวันอังคาร ขึ้น ๘ หรือ ๑๕ ค่ำ ของเดือนยี่ตรงกับเดือนมกราคมของทุกปี (๒) เพื่อแก้บน ตามที่ได้บนบานไว้ (๓) เพื่อรักษาผู้ป่วย ซึ่งเป็นการอัญเชิญดวงวิญญาณของบรรพบุรุษมาให้ความช่วยเหลือ เพื่อหาสาเหตุของการเจ็บป่วย และหาทางรักษาตามความเชื่อต่อไป ปัจจุบันพิธีกล่อมไม่ได้รับความนิยมและไม่มีการอนุรักษ์ไว้จึงไม่มีพิธี “การรำกล่อม” ดังกล่าวในยุคปัจจุบัน แต่ชุมชนชาวตำบลกลันทายังมีศิลปวัฒนธรรมการแสดงการเล่นพื้นบ้านต่าง ๆ อีกมากมาย

สรุปได้ว่า ชุมชนตำบลกลันทา ประกอบด้วยชุมชนหมู่บ้าน ๑๓ หมู่บ้าน โดยมีกำนันเป็นผู้ปกครอง และมืองค์การบริหารส่วนตำบลกลันทา เป็นผู้บริหารดูแลชุมชน มืองค์การศาสนาคือมีวัดและที่พักสงฆ์มหานิกาย จำนวน ๗ แห่ง มีเนื้อที่ ประมาณ ๒๙.๖๐ ตารางกิโลเมตร หรือประมาณ ๑๘,๕๐๐ ไร่ มีประชากรชาย-หญิง จำนวน ๖,๗๒๑ คน อาชีพ ร้อยละ ๘๙.๒๕ ประกอบอาชีพเกษตรกรรมได้แก่การทำนาเป็นอาชีพหลัก ร้อยละ ๓.๑๒ ประกอบอาชีพรับจ้างรายวัน ร้อยละ ๒.๓๒ ประกอบอาชีพรับจ้างมีเงินเดือน ร้อยละ ๒.๐ ประกอบอาชีพข้าราชการ พนักงานรัฐวิสาหกิจและลูกจ้างส่วนราชการ ร้อยละ ๒.๑๑ ประกอบอาชีพค้าขาย ร้อยละ ๒.๒๐ ประกอบอาชีพอื่น ๆ เป็นชุมชนที่มีสถานะทางเศรษฐกิจที่ดีพอสมควร สืบเนื่องจากการขยายตัวในภาคเกษตรกรรม เช่น ยางพาราที่เกษตรกรได้เร่งขยายพื้นที่การปลูก และการเพิ่มขึ้นของจำนวนหน่วยธุรกิจหลายประเภท ตลอดจนการลงทุนด้านปัจจัยการผลิตของผู้ประกอบการ ซึ่งปัจจัยที่ส่งผลให้เกิดการขยายตัวดังกล่าว ชุมชนตำบลกลันทา เป็นตำบลที่มีศักยภาพทางด้านการศาสนา ประเพณีและวัฒนธรรม มีบุคลากรทางศาสนาที่มีความรู้ความสามารถ และเป็นศูนย์วัฒนธรรมไทยชุมชนตำบลกลันทา ทางด้านวัฒนธรรมประเพณีนั้น เป็นชุมชนชาวกวยหรือส่วยและชาวไทยเขมร ลาว ที่มีความหลากหลายทางด้านวัฒนธรรมประเพณี มีประเพณีการทำบุญที่โดดเด่นของชุมชน เช่น การสักการะพระพุทธรเจ้า

^๕ พระครูถิลาธรรมโฆษ, “ประวัติชนชาวส่วยหรือกวยกับการรำกล่อม โครงการวัฒนธรรมไทยสายใยชุมชนตำบลตรวง วัดโมฬีวงษา ตำบลตรวง อำเภอสรีณรงค์ จังหวัดสุรินทร์”, ๒๕๕๓. (อัคราเนนา), หน้า ๗๐.

พระองค์ดำที่ได้มีความเชื่อว่าศักดิ์สิทธิ์มากองค์หนึ่งที่ อัญเชิญจากประเทศอินเดีย เมื่อ ๑ พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๕๕๘ ประดิษฐานที่วัดกลันทาราม ตำบลกลันทา เป็นต้น

๓.๒ การบำเพ็ญกุศลศพของชุมชนตำบลกลันทา

การบำเพ็ญกุศลแก่ท่านผู้ล่วงลับไปแล้วตามคติทางพระศาสนาเรียกว่า เป็นการบำเพ็ญ “ทักษิณานุประทาน” แปลว่า การเพิ่มให้ทักษิณา หมายความว่า การที่เราทำทักษิณานุประทานนี้ ก็มีการบำเพ็ญกุศลต่อเนื่องกันไป บำเพ็ญกุศลครั้งหนึ่งก็ให้ทักษิณาครั้งหนึ่ง เป็นการให้เพิ่มไปเรื่อยๆ จึงเรียกว่าทักษิณานุประทาน ทักษิณา แปลตามหลักวิชาว่า ทานที่ถวายแก่พระสงฆ์เพื่ออุทิศให้แก่ผู้ล่วงลับ ด้วยความเชื่อหรือศรัทธาในกรรม และผลของกรรม ความตายเป็นสิ่งที่มนุษย์ทุกรูปทุกนามต้องประสบ เมื่อบุคคลในครอบครัวใดตายลง ก็เป็นหน้าที่ของสมาชิกในครอบครัวนั้นหรือผู้ที่เกี่ยวข้องจะต้องจัดงานศพตามประเพณี ในปัจจุบันประเพณีงานบำเพ็ญกุศลศพของพุทธศาสนิกชนชุมชนต่าง ๆ เปลี่ยนไปจากเดิมมาก แต่ละท้องถิ่นก็จัดงานการบำเพ็ญกุศลศพแตกต่างกันไปตามความนิยมและตามฐานะของเจ้าภาพ ประเพณีเกี่ยวกับงานบำเพ็ญกุศลศพนี้ ปัจจุบันชาวบ้านได้ยึดถือแนวปฏิบัติที่สืบทอดกันมาอย่างเคร่งครัด กล่าวคือถ้ามีใครตายภายในหมู่บ้าน ทุกครัวเรือนจะหยุดงานที่ทำอยู่ เพื่อไปช่วยงานบำเพ็ญกุศลศพ โดยไม่ต้องบอกกล่าว นอกจากนั้นยังมีการร่วมละเล่นสนุกสนาน เพื่อคลายความเศร้าโศกของเจ้าภาพ หรือเรียกว่า “จันทเฮือนดี” และร่วมพิธีเผาศพ ทั้งนี้เพราะเห็นว่าทุกชีวิตที่ว่าหนักก็ไม่เท่าทุกข์ที่ตายจาก แต่มีปรับเปลี่ยนบ้าง คือการทำบุญอุทิศส่วนกุศลให้ผู้ตายชาวบ้าน เรียกว่า “บุญแจกข้าว” สมัยก่อนการทำบุญอุทิศส่วนกุศลนี้ ต้องทิ้งระยะห่างจากการจัดพิธีเผาศพประมาณ ๑ ปี ขึ้นไป เพื่อเตรียมความพร้อมในด้านงบประมาณในการจัดงาน แต่ปัจจุบันชุมชนตำบลกลันทานิยมทำประกันชีวิตทั้งจากภาครัฐและเอกชน เช่น บริษัทประกันภัยต่างๆ กลุ่มแม่บ้าน และธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตร (ธกส.) เป็นต้น เมื่อพิธีเผาศพเสร็จแล้ววันรุ่งขึ้นก็จะทำบุญอุทิศงานบำเพ็ญส่วนกุศลต่อ เพื่อประหยัดค่าใช้จ่ายในการเตรียมงานหลายครั้ง และเชื่อว่าทำบุญให้ผู้ตายโดยใช้เงินของผู้ตายเอง อย่างกรณีการบำเพ็ญกุศลศพของชุมชนตำบลกลันทาก็เช่นเดียวกัน ก็มีประเพณีพิธีกรรมข้อปฏิบัติและความเชื่อในประเพณีการบำเพ็ญกุศลศพตามลำดับ ดังนี้

๓.๒.๑ ข้อปฏิบัติเมื่อมีคนป่วยใกล้ตาย

โดยทั่วไปผู้ป่วยใกล้ตายมักรู้สึกทุกข์ทรมานจากความเจ็บปวดทรมานร่างกาย และหวาดกลัวต่อความตายที่อาจจะมาถึงตน ความรู้สึกทางลบเหล่านี้เกิดจากการขาดสติ จึงต้องอาศัยลูกหลานญาติพี่น้องมาให้กำลังใจ เตือนสติผู้ป่วยใกล้ตาย ดังมีข้อปฏิบัติต่อคนป่วยใกล้ตาย คือการบอกทางแก่คนป่วยใกล้ตาย และการใช้สัญญาณบอกข่าว ดังนี้

๑) การบอกทางแก่คนป่วยใกล้ตาย จากการสัมภาษณ์นายแก้ว บุราศร ซึ่งเป็นปราชญ์ชาวบ้านเก่าแก่บ้านโคกกลาง หมู่ที่ ๘ พบว่า เมื่อคนป่วยใกล้ตายญาติพี่น้องก็จะพากันมาดูใจเป็นครั้งสุดท้ายและบอกให้คนป่วยไม่ต้องกังวล ไม่ต้องอาลัยอาวรณ์ ให้ไปดี มีอะไรจะส่งเสียก็ให้บอกลูกหลานหรือญาติ มีบางรายที่มีคนป่วยใกล้ตายที่มีลูกหลานไปทำงานต่างจังหวัดหรือไม่ได้อยู่ด้วยกันคนป่วยจะเกิดความกังวลต้องรอให้ลูกหลานมาครบทุกคนก่อน คนป่วยถึงจะยอมจากไปก็มี บางครั้งคนที่ป่วยหนักก็จะมีการมอบมรดกให้กับลูกหลานและจะส่งเสียว่า ใครจะได้รับอะไรบ้าง ลูกหลานก็

ครั้งเป็นสัญญาณ ไม่นิยมยิงปืน เพราะปืนเป็นอาวุธสำหรับประหาร ไม่ใช่สัญญาณแห่งเทพเจ้า ไม่เหมาะในการที่จะเอามายิงในงานศพ ซึ่งเป็นสัญญาณแห่งการกระทำที่ไม่ดี^๘

๓.๒.๒ ประเพณีการปฏิบัติต่อศพ

ประเพณีการปฏิบัติต่อศพนั้น มีข้อปฏิบัติพิธีการขั้นตอนในการดำเนินการมากมาย ในที่นี้จะขอกล่าวเฉพาะประเพณีจัดงานการบำเพ็ญกุศลศพที่ประชาชนส่วนใหญ่นิยมกระทำอยู่ในเขตชุมชนตำบลกลันตา ซึ่งจำเป็นต้องกระทำตามประเพณี มีขั้นตอนตามลำดับต่อไปนี้

๑) การแจ้งข่าวตาย นอกจากการแจ้งตายตามกฎหมายบ้านเมืองแล้ว การแจ้งข่าวให้ผู้เคารพนับถือญาติ หรือผู้ใกล้ชิดผู้ตายทราบเรื่องนั้น ชุมชนปฏิบัติเป็นแนวทางไม่แตกต่างกันมากนัก หากเป็นญาติหรือผู้คุ้นเคยกันก็โทรศัพท์ โทรเลข หรือวานไปบอก

๒) การเตรียมสถานที่จัดงานการบำเพ็ญกุศลศพ ในปัจจุบันโดยเฉพาะคนที่มีเงิน (ข้าราชการและผู้มีความร่ำรวย) นิยมจัดงานศพที่วัดตั้งแต่การอาบน้ำศพไปจนฌาปนกิจ อาจเป็นวัดใกล้บ้านหรือวัดที่ผู้ตายหรือครอบครัวของผู้ตายคุ้นเคย หรือเป็นทายาททายาทิกายของวัดนั้นหรือวัดที่มีมาปนสถาน (เมรุ) ที่มีเจ้าหน้าที่จัดงานเรื่องศพอยู่และเป็นศูนย์กลางที่ทั้งเจ้าภาพและบุคคลทั่วไปจะมาในงานการบำเพ็ญกุศลศพได้สะดวก หากจัดพิธีทั้งหมดที่วัดเจ้าภาพก็จะได้รับความสะดวก เพราะทางวัดจะเตรียมทุกอย่างให้พร้อมเสร็จ เพียงแต่เจ้าภาพติดต่อทางวัดไว้ล่วงหน้าเท่านั้นสำหรับพื้นที่ในเขตตำบลกลันตา นิยมจัดเตรียมงานศพที่บ้านของตนเอง ไม่นิยมจัดที่วัด ซึ่งแตกต่างจากชุมชนอื่นอย่างชัดเจน^๙

๓) การจัดพิธีงานบำเพ็ญกุศลศพในชุมชนตำบลกลันตา บางงานศพก็มีการจัดงานบำเพ็ญกุศลศพในตอนแรกที่บ้าน ได้แก่พิธีอาบน้ำศพ การตั้งศพ และการสวดพระอภิธรรม แล้วจึงเคลื่อนศพจากบ้านไปฝากหรือเผาที่วัด ดังนั้น เจ้าภาพที่จัดงานศพบางรายที่บ้าน ก็ต้องเตรียมสถานที่รวมทั้งเครื่องใช้เพื่อการนี้โดยอาจจะยืมจากวัด และขอเจ้าหน้าที่จัดการศพของวัดช่วยเหลือ ทั้งนี้อาจขอคำแนะนำจากเจ้าอาวาสวัดหรืออาจารย์เจ้าพิธี สัปเหร่อ มรรคทายกวัดที่จะจัดเผาศพนั้นด้วย โดยมีพิธีการขั้นตอนในการปฏิบัติต่อศพ คือ ประเพณีการอาบน้ำศพ ประเพณีการแต่งตัวศพ ประเพณีการมัดศพ (มัดตราสัง) ประเพณีการตั้งศพ ประเพณีการตามไฟหน้าศพ ประเพณีการเซ่นศพ ประเพณีการไว้ทุกข์ ประเพณีการเอาเงินใส่ปากศพ ตามลำดับดังนี้

(๑) ประเพณีการอาบน้ำศพ จากการสัมภาษณ์นายสมัย บุราคร อดีตผู้ใหญ่บ้านโคกกลาง หมู่ที่ ๘ เกี่ยวกับประเพณีการอาบน้ำศพของชุมชนตำบลกลันตา พบว่า เจ้าภาพที่เป็นลูกหลานและญาติพี่น้องผู้ตาย มักจะมีการขอขมาต่อศพก่อน ด้วยการแต่งขันธ ๕ เอาใบตองมาทำเป็นเย็บทำเป็นกรวย แล้วจึงทำความสะอาดศพด้วยการอาบน้ำศพ เป็นพิธีที่จะต้องทำในขั้นตอนแรก โดยญาติของผู้ตายจะทำการอาบน้ำศพให้ร่างกายสะอาด ซึ่งเชื่อกันว่าจะทำให้จากไปสู่โลกอื่นอย่างบริสุทธิ์ หมดจดในสมัยก่อนจะต้มน้ำให้เดือด แล้วผสมด้วยน้ำเย็นตักอาบ ใช้น้ำมัน มะกรูดตำปนกันขัดถูศพให้ทั่ว บางแห่งใช้น้ำต้มใบส้มป่อยกับมะกรูดขัดถู ซึ่งวัสดุเหล่านี้เป็นการกระทำเพื่อแสดงออกถึงความเคารพ

^๘ สุขพัฒน์ อนุชิตจารย์, **ปริศนาปรัชญาธรรมในประเพณีบำเพ็ญกุศลศพ**, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ ส.ส.ธรรมภักดี, ๒๕๕๒), หน้า ๑๘.

^๙ สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ, **พิธีจัดงานศพแนวประเพณี**, (กระทรวงศึกษาธิการ ๒๕๒๘), หน้า ๒ - ๖.

รักในหมู่ญาติพี่น้อง จึงปฏิบัติต่อศพอย่างดี และปรารถนาจะให้ผู้ตายหมดสิ้นบาปกรรมที่เคยทำไว้ เมื่อทำความสะอาดศพดีแล้ว โดยมีความเชื่อว่าก่อนไปเกิดใหม่ ต้องไปด้วยกายใจที่ความบริสุทธิ์ ชาวบ้านมีความเชื่อว่าเกิดชาติหน้าจะได้มีผิวพรรณที่ผุดผ่องก่อนจะมดศพก็แต่งตัวศพให้เสร็จเรียบร้อย^{๑๐}

การปฏิบัติเกี่ยวกับศพในขั้นแรกก็คือ การทำความสะอาดให้ศพหรือการอาบน้ำศพ “ตามประเพณีไทยในการอาบน้ำศพ”^{๑๑} การฉีดยาป้องกันกลิ่น การแต่งตัวศพ การมัดศพ การบรรจุศพลงหีบ ควรดำเนินการดังต่อไปนี้

๑.๑) การทำความสะอาดศพ ปัจจุบันไม่นิยมอาบน้ำศพด้วยน้ำอุ่นหรือน้ำเย็นแล้วลงขมิ้นชันสดหรือพอกตัวสั้มะกรูดมะนาวดังเช่นในสมัยก่อน เพียงแต่ทำความสะอาดด้วยการอาบน้ำหรือเช็ดตัวให้แก่ศพเท่านั้น แต่มักจะจัดให้มีการรดน้ำศพเพิ่มขึ้นอีกอย่างหนึ่ง ก่อนการทำความสะอาดศพ มีข้อควรระวังอย่างหนึ่ง คือ เมื่อผู้ตายใกล้จะสิ้นใจ ญาติหรือผู้พยาบาลมักจับมือประนมให้ ถือดอกไม้ธูปเทียนและบอกหนทางให้ยึดพระรัตนตรัย เมื่อถึงมรณกรรมแล้วก็จับมือทอดลงข้างตัวเสีย มิฉะนั้นก่อนถึงเวลารดน้ำศพ ท่อนมืออาจจะแข็ง จับทอดไม่ลงก็ได้^{๑๒}

การอาบน้ำศพในปัจจุบันเรียกว่าพิธีรดน้ำศพ คือใช้น้ำพุทมนต์หรือที่ชาวบ้านเรียกว่า น้ำมนต์ ผสมกับน้ำฝนหรือน้ำสะอาด บางทีใช้น้ำอบไทยร่วมด้วยเพื่อให้เกิดความหอม เมื่อถึงเวลาอาบน้ำศพซึ่งจะทำกันหลังจากที่คนป่วยตายไม่นานนัก เพราะศพยังสดอยู่ ญาติมิตรและผู้คนทั่วไปกลัวที่จะเข้าใกล้ เนื่องจากยังไม่มีกลิ่นหรือขึ้นอืดสั้หรือผู้ใหญ่จะจัดให้ศพนอนในที่อันสมควรจับมือข้างหนึ่งยื่นออกมายังหมอนใบเล็กที่รองรับ ลูกหลานของผู้ตายจะทำหน้าที่ใช้ขันใบเล็กๆ ตักน้ำมนต์จากขันใหญ่ส่งให้กับผู้ที่มาทำการรดน้ำศพโดยการเทน้ำลงบนมือของผู้ตาย กล่าวคำไว้อาลัยหรือกล่าวขอให้อิสรภาพของผู้ตายจงไปสู่สุคติ ไม่ต้องห่วงอาลัยมีกังวล การรดน้ำศพเป็นคตินิยมให้เห็นว่าคนเราเมื่อตายไปแล้วแม่น้ำของหอมหรือน้ำอบน้ำมนต์ใดๆ มาราดรดก็ไม่อาจที่จะฟื้นคืนชีพขึ้นมาได้ ผู้ที่ยังมีชีวิตอยู่ไม่ควรประมาท ให้เร่งชวนช่วยสร้างบุญกุศลและคุณงามความดีไว้ เพราะท่านยังโชคดีที่มีโอกาสได้กระทำ ส่วนคนที่ตายนั้นหมดโอกาสไปแล้ว

๑.๒) การป้องกันมิให้ศพมีกลิ่นเป็นที่รังเกียจ ปัจจุบันมักจัดการฉีดยาแก่ศพเพราะศพจะต้องตั้งบำเพ็ญกุศลหลายวัน เพื่อป้องกันมิให้ศพมีกลิ่นเป็นที่รังเกียจแก่ผู้ที่เกี่ยวข้อง ยาที่ใช้ฉีดแก่ศพคือน้ำยา Formalin ขนาดน้ำยาที่ใช้ก็ต้องแล้วแต่ขนาดของผู้ตาย ซึ่งเจ้าหน้าที่ของทางโรงพยาบาลที่มาฉีดยาจะเป็นผู้แนะนำให้ การฉีดยาน้ำยาเข้าสู่ร่างกายของผู้ตายก็มักฉีดเข้าตามส่วนสำคัญ ๆ ของร่างกายที่จะก่อให้เกิดการเน่า ได้แก่บริเวณทรวงอกและและหน้าท้อง เป็นต้น น้ำยาจะ

^{๑๐} สัมภาษณ์ นายสมัย บุราศร อดีตผู้ใหญ่บ้านโคกกลาง หมู่ที่ ๘, ปราชญ์ชาวบ้าน, เมื่อวันที่ ๑๐ ธันวาคม ๒๕๕๔.

^{๑๑} การอาบน้ำศพเป็นงานอวมงคลไม่ควรใช้คำว่า “การรดน้ำศพ” แม้จะอาบเพียงมือผู้ตายก็ตาม ทั้งนี้คำว่า “รดน้ำ” มาจากคำสันสกฤตว่า อภิเชก ในพิธีอันเป็นมงคลจะเชิญพราหมณ์มารดน้ำสังข์ ด้วยเหตุนี้คำว่า “รด” จึงควรใช้สำหรับงานมงคลเท่านั้น

^{๑๒} กองวรรณคดีและประวัติศาสตร์ กรมศิลปากร, **ประเพณีการทำศพของไทยสมัยปัจจุบัน**, พิมพ์เป็นอนุสรณ์ในงานฌาปนกิจศพนายเทียม ธนะชานนท์, พิมพ์ครั้งที่ ๒, บริษัทรุ่งศิลป์การพิมพ์ (๑๙๗๗) จำกัด, ๒๕๒๓, หน้า ๒๐.

เข้าไปวัดส่วนต่างๆ ภายในร่างกายให้แห้ง ทำให้ไม่เน่าและไม่มียุงกัด แต่หากไม่ใช่วิธีนี้ดยา ก็อาจป้องกันยุงได้อีกวิธีหนึ่ง คือใช้น้ำยาฟอร์มาลินกรอกปากของผู้ตามตามสมควรและราดน้ำยาลงบนร่างของผู้ตาย หรือใช้ใบชาโรยตามตัวการอาบน้ำศพนี้ จะจัดทำเฉพาะผู้ที่ตายตามปกติเท่านั้น ส่วนผู้ที่ตายอย่างไม่บริสุทธิ์ เช่น ผูกคอตาย ตกต้นไม้ตาย ฆ่าตัวตาย ฯลฯ จะไม่อาบน้ำศพและไม่มัดตราสัง แต่เจ้าภาพจะนำศพไปฝัง หรือก่ออิฐถือปูนไว้ตามวัด ปัจจุบันมักนิยมจัดการศพเหมือนศพทั่วไป

(๒) ประเพณีการแต่งตัวศพ จากการสัมภาษณ์พระอธิการสวิง อุตตโม เจ้าอาวาสวัดกลันทาราม เกี่ยวกับประเพณีการแต่งตัวศพ พบว่า เมื่ออาบน้ำศพหรือรดน้ำศพเสร็จก็จะมีการแต่งตัวให้ศพ^{๑๓} เพื่อให้เกิดความเรียบร้อยเป็นที่สบายตาแก่ผู้ที่มาในงาน โดยมีการเปลี่ยนเสื้อผ้าให้ใหม่ มีการหวีผม นุ่งผ้าศพ ใส่เสื้อกลับข้างกลัดกระดุมข้างหลังให้แตกต่างจากคนเป็น แต่ปัจจุบันการแต่งตัวศพนั้นมักแต่งตัวตามปกติทั่วไป ไม่ใส่กลับข้างกลัดกระดุมโดยใส่เสื้อผ้าที่คนตายชอบใส่ หรือนิยมเป็นผ้าไหมหรือเสื้อผ้าที่สวยงามบางหมู่บ้านก็จะนิยมใส่ชุดขาวให้ โดยมีความเชื่อว่าเป็นสีที่บริสุทธิ์ จะได้ไปเกิดใหม่ด้วยความบริสุทธิ์นั่นเอง และมีการหวีผมไปข้างหลัง และนำหวีที่หวีผมแล้ว หักเป็นออกเป็น ๓ ท่อน โยนทิ้งใส่ไปในโลง และมีการทาแป้ง ผรมน้ำหอม เสื้อที่ปูรองศพคนตายนั้นก็ต้องกลับข้างด้วยเช่นกัน โดยมีความเชื่อว่าการหวีผมให้หวีไปข้างหลังนั้น เพื่อแสดงให้รู้ว่าเขาตายแล้ว การทาแป้งเพื่อดับกลิ่นของผู้ตาย การที่เราสวมเสื้อให้ศพกลับข้าง หรือฉีกให้ขาดนั้น เชื่อว่าเมื่อวิญญาณได้เดินทางไปยังโลกหนึ่งจะไม่มีวิญญาณอื่นมาแย่งเสื้อไปใส่ และการที่หวีผมทาแป้งให้เพื่อ เมื่อญาติพี่น้องทำให้อย่างไร วิญญาณผู้ที่ล่วงลับก็จะได้ใส่เสื้อผ้าที่ญาติพี่น้อง ลูกหลาน หรืออยู่ในสภาพที่เราแต่งให้เขา ในสมัยโบราณการแต่งตัวศพต้องใช้ผ้าขาวทำนองเดียวกันกับอุบาสกอุบาสิกา นุ่งขาวห่มขาว หากแต่การนุ่งให้ศพนั้น นิยมใช้ผ้าขาวสำหรับนุ่ง ๒ ชั้น คือมีการนุ่งผ้า ๒ ชั้นชั้นในเอาชายพกไว้ข้างหลังแล้วจึงนุ่งทับข้างนอก ส่วนอีกชั้นหนึ่งนั้นเอาชายพกไว้ข้างหน้า

สำหรับผ้าห่มนั้นให้ห่มด้วยผ้าขาวเฉยียงป่า การที่นุ่งกลับชายพกอยู่ข้างหลังนั้นเป็นกิจวัตรที่นุ่งของคนตาย และการที่นุ่งโดยมีชายพกอยู่ข้างหน้านั้น เป็นกิจวัตรที่นุ่งสำหรับคนเป็น^{๑๔} การแต่งตัวให้คนตาย จะแตกต่างจากการแต่งตัวของคนที่มีชีวิต^{๑๕} แต่ปัจจุบันการแต่งตัวศพนั้น มักแต่งตามแบบที่ผู้ตายเคยแต่งในขณะที่มีชีวิตอยู่ มักจะใช้เสื้อผ้าชุดใหม่ ๆ หรือชุดที่ผู้ตายชอบสวมใส่ ครั้นสวมใส่เรียบร้อยแล้ว ก็จะแต่งหน้าหรือหวีผมให้แก่ผู้ตายเป็นครั้งสุดท้าย

(๓) ประเพณีการมัดศพ (มัดตราสัง) จากการสัมภาษณ์นายสี วัฒนโธ มัคคนายก บ้านกลันทา น้อย หมู่ที่ ๑๓ เกี่ยวกับประเพณีการมัดศพ (มัดตราสัง) พบว่า เมื่อแต่งตัวศพเสร็จเรียบร้อยแล้ว ก็จะมีการมัดศพหรือมัดตราสัง โดยสัปเหร่อจะเป็นผู้มัด มีการเอาด้ายดิบมามัดศพเรียกว่าตราสัง มัดเป็นบ่วง ๓ เปลาะ ก่อนตราสัง สัปเหร่อจะทำถุงผ้าขาวสวมศีรษะของศพสวมมือทั้งสองข้างแล้วให้ถือกรวยดอกไม้ธูปเทียนและสวมเท้าแล้วใช้ด้ายดิบเส้นขนาดนิ้วก้อย ทำเป็นบ่วงสวมคอ บ่วงที่สองรัดรอบหัวแม่มือและข้อมือทั้งสองข้างให้ติดกัน บ่วงที่สามรัดรอบหัวแม่เท้าและข้อเท้าทั้งสองข้างให้ติดกัน เรียกว่าตราสังหรือดอยโน เมื่อเสร็จแล้วห่อหรือคลุมด้วยผ้าขาวยาวสองทบ ชายผ้าทั้งสองอยู่เหนือศีรษะสำหรับขมวดเป็นต้นหอย แล้วมัดด้วยด้ายดิบขนาดหัวแม่มือ มัดขึ้นมาเป็นเปลาะ ๆ โดยมีความเชื่อว่าเป็นกันไม่ให้ศพเบ่งขยายตัวได้ในเวลาขึ้นอืดรัดด้ายกับชายผ้าที่ขมวดเป็นกันหอยอยู่บนศีรษะ

^{๑๓} สัมภาษณ์พระอธิการสวิง อุตตโม, เจ้าอาวาสวัดกลันทาราม, เมื่อวันที่ ๒๐ มกราคม ๒๕๕๙.

^{๑๔} พหล แก้วเขียว, ฌาปนกิจ, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์บริษัทสหธรรมิก จำกัด ๒๕๔๕), หน้า ๑๐.

ให้แน่น แล้วเหลียวสายเส้นด้ายที่มัดนั้นปล่อยไว้พอสมควรที่พอจะเป็นสายยาวออกมานอกโลงได้ แล้วยกศพที่มัดแล้วนั้นวางลงในโลงซึ่งเตรียมไว้เรียบร้อยแล้ว^{๑๕}

(๔) ประเพณีการตั้งศพ จากการสัมภาษณ์นายนายสี วัฒนโธ เกี่ยวกับประเพณีการตั้งศพ พบว่า ก่อนยกศพลงโลงนั้น จะมีไม้ไผ่ ๔ อันผ่าเป็นซีกวางเรียงรองพื้นโลง ซึ่งสมัยก่อนโลงศพมักเป็นโลงที่ทำเอง พื้นจึงใช้ไม้ไผ่รองเป็นซีกห่างกันเล็กน้อยเพื่อให้อากาศถ่ายเท หรือน้ำเหลืองศพหยดลงใต้โลงได้ แต่ปัจจุบันมักใช้โลงสำเร็จหรือโลงเย้นจึงไม่ค่อยมีไม้ไผ่รองโลงศพเหมือนสมัยก่อน และมีการเอาหนามวางเพื่อช่วยปัดรังควาน คือจะใช้หนามกวาดภายในโลงเพื่อให้สิ่งไม่ดี สิ่งที่เป็นเสนียดจัญไรออกไปจากโลงนี้ เหมือนกับเป็นการบอกว่าโลงนี้มีเจ้าของแล้ว เขากำลังจะมาอาศัยอยู่ใหม่ทำนองนั้น

การตั้งศพจะหันศีรษะของคนตายไปทางทิศตะวันตก โดยมีความเชื่อว่า พระอาทิตย์ขึ้นทางทิศตะวันออกเปรียบเหมือนลิ้มตาอุโลก (เกิด) ส่วนพระอาทิตย์ตกดินเหมือนปิดตาไม่เห็นโลก (ดับ) ให้ศพดูพระอาทิตย์ตกดิน คือได้ตายไปแล้ว และเชื่อกันว่าทิศตะวันตกเป็นทิศของคนตาย ความหมายของคำว่า ” ตก ”^{๑๖} ในที่นี้ก็คือการดับนั่นเอง การตั้งศพนั้น จะตั้งไว้ที่บ้านเพื่อบำเพ็ญกุศลก็ดี จะเอาไปถือนิธุก่อปูนหรือฝังก็ดี ตลอดจนถึงบนเชิงตะกอนเพื่อเผา ถือว่าต้องตั้งหันศีรษะศพไปทางตะวันตกเสมอ ทั้งนี้ถือเป็นประเพณีสืบมา โดยมีเรื่องเล่าว่า

เมื่อครั้งพระอิศวรทำพิธีโกนจุพระชินเด (เห็นจะเป็นพระพิฆเนศ) ไม่ได้เชิญพระอังคารไปร่วมพิธี พระอังคารโกรธบันดาลให้มีคนตัดเศียรพระชินเดไปทิ้งในแม่น้ำ พระอิศวรจึงได้ใช้ให้พระเพชฌุกรม (เห็นจะเป็นพระวิศวกรม) ไปเอาศีรษะมนุษย์หรือสัตว์เดรัจฉานที่นอนหันศีรษะไปทางทิศตะวันตกมาต่อ พระเพชฌุกรม ไปพบช้าง ๒ เชือกนอนศีรษะไปทางตะวันตก จึงตัดศีรษะมาถวายพระชินเด พระชินเดจึงมีเศียรเป็นช้าง

ด้วยเหตุนี้คนเราจึงไม่นอนหันศีรษะไปทางตะวันตก แต่การตั้งศพจะหันศีรษะไปทางทิศตะวันตก หรือมีความจำเป็นที่จะตั้งศพให้หันศีรษะไปทางทิศตะวันตกไม่ได้ ก็นิยมหันศีรษะไปทางทิศใต้แทน ไม่เห็นปรากฏว่ามีการหันศีรษะไปทางทิศตะวันออกหรือทิศเหนือเลย^{๑๗}

(๕) ประเพณีการตามไฟหน้าศพ ประเพณีการจัดงานการบำเพ็ญกุศลศพชุมชนตำบลกลันทา เกี่ยวกับประเพณีการตามไฟหน้าศพ พบว่า หากศพอยู่ที่บ้านจะบรรจุโลงแล้วหรือยังก็ตาม ให้มีการตามไฟศพวางไว้ทางปลายเท้า ในสมัยโบราณเขาใช้กะลามะพร้าวพร้อมทั้งเนื้อซีกหนึ่ง ใส่น้ำมันมะพร้าว ใช้มทองกลางร้อยด้ายดิบเป็นไส้ ลอยในน้ำมันมะพร้าวนั้น แต่ปัจจุบันในชุมชนตำบลกลันทา ใช้การจุดไฟตะเกียงหรือเทียนใช้แสงแล้ววางไว้ที่ปลายเท้าศพตลอดเวลา การจุดตะเกียงที่ปลายศพหรือข้างศพนั้นเพื่อเป็นแสงสว่างให้กับดวงวิญญาณเพื่อไม่ให้หลงทางเดินไปที่อื่น และในสมัยก่อนจุดเพื่อเป็นแสงสว่างให้กับผู้ที่มาร่วมงานและจุดรูปไหว้ศพ โดยจะจุดไว้จนเสร็จงาน โดยมีความเชื่อ

^{๑๕} สัมภาษณ์นายสี วัฒนโธ, มรรคทายก, บ้านกลันทา, หมู่ที่ ๑๓, เมื่อวันที่ ๒๐ มกราคม ๒๕๕๙.

^{๑๖} สัมภาษณ์นายพาน จะยังรัมย์, มรรคทายก, บ้านกลันทา, หมู่ที่ ๒, เมื่อวันที่ ๒๐ มกราคม ๒๕๕๙.

^{๑๗} พระครูคุณสารสัมบัน, พิธีกรรมต่าง ๆ และขนบธรรมเนียมประเพณี, (นครราชสีมา : จิระการพิมพ์, ๒๕๔๕), หน้า ๑๘๔-๑๘๕.

เกี่ยวกับประเพณีจุดตะเกียงที่ปลายเท้าศพว่า การใช้ตะเกียงหรือเทียนจุดไว้ที่ปลายเท้าศพตลอดเวลา เพื่อความสว่าง ทำให้ไม่มืดและไม่น่ากลัว และเป็นการจุดบูชาตามไฟหน้าศพด้วย^{๑๘}

(๖) ประเพณีการเซ่นศพ จากการสนทนากลุ่ม เกี่ยวกับประเพณีการเซ่นศพ พบว่า การนำอาหารมาเซ่นศพ ในระหว่างตั้งศพบำเพ็ญกุศล นับแต่วันตายต้องจัดหาน้ำใส่สำหรับมาตั้งไว้ข้างโลงวันละสองเวลาคือเช้าและเย็น บางหมู่บ้านจัดเซ่นศพทั้ง ๓ เวลา เป็นการเซ่นสังเวศศพ ภาษาไทย เรียกว่า ซังเอย เครื่องที่ใช้ซังเอยหรือใช้เซ่น ภาษาไทย เรียกว่า พรอาเวน ซึ่งเป็นการจัดอาหารให้ผู้เสียชีวิตได้กินครบทุกมื้อเหมือนตอนที่ยังมีชีวิตอยู่ การแต่งเครื่องเซ่นศพ มีน้ำ ข้าว ดอกไม้ ธูป เทียน หรืออาหารที่ผู้ตายชอบทาน ส่วนมากก็มักจะเป็นอาหารประเภทเครื่องในสัตว์ บางหมู่บ้านมีการเซ่นศพ โดยมีเหล้าขาว ๑ ขวด ค่าครุ ๒๔ บาท ไข่ไก่ กรวยเย็บเป็นกระถาง เวลาจะเซ่นศพให้เคาะโลง ๓ ครั้ง บอกให้ศพมารับประทานอาหาร ถ้าผู้ตายเป็นปู่ก็บอกว่า ปู่กินข้าว บอกดังนี้ทุกครั้งไป ตั้งอาหารเซ่นราวหัวโมงหนึ่ง จึงยกกลับ บางแห่งทำการเซ่นถึง ๗ วัน แล้วปิดศพหรือนำศพไปวัด^{๑๙}

ในปัจจุบันเท่าที่ปรากฏเห็นการเซ่นมักทำทุกวันโดยญาติหรือลูกหลานเป็นผู้นำมาเครื่องเซ่น โดยมากก็แบ่งมาจากอาหารที่ทำไว้สำหรับเลี้ยงผู้มาร่วมงาน หรือไม่ญาติก็เตรียมอาหารที่ผู้ตายชอบรับประทานโดยนำมาเองเพื่อเซ่นศพ วันละ ๒ เวลา หรือ ๓ เวลาก็มี

(๗) ประเพณีการไว้ทุกข์ จากการสัมภาษณ์นายสมฤทธิ์ วิญนัต ปรารักษ์ชาวบ้าน เกี่ยวกับประเพณีการไว้ทุกข์ พบว่า นับแต่วันตายเป็นต้นไป ญาติพี่น้องจะไว้ทุกข์ให้แก่ผู้ตาย ส่วนพวกที่มาช่วยศพก็ไว้ทุกข์เหมือนกัน การไว้ทุกข์เป็นการแสดงความอาลัยรักและความเคารพต่อผู้ตาย โดยปัจจุบันมักนิยมไว้ทุกข์ในด้วยการแต่งกายชุดเสื้อดำเป็นการไว้ทุกข์ในระยะสั้น ในช่วงที่มีการจัดงานศพเท่านั้น๒๔บุคคลที่ไว้ทุกข์มี ๒ ประเภทคือ บุคคลที่อยู่ในครอบครัวของผู้ตายและคนอื่น สำหรับการไว้ทุกข์ภายในครอบครัวนั้น ถ้าผู้ตายเป็นบิดา มารดา ญาติผู้ใหญ่ สามเณร บุตร มีประเพณีไว้ทุกข์แต่โบราณ ตั้งแต่ ๑๐๐ วัน ถึง ๑ ปีสมัยปัจจุบันก็ลดระยะเวลาลงไปเป็น ๗ วัน ถึง ๑ ปี และที่ย่อที่สุดคือ หลังจากทำบุญเก็บอัฐิแล้วจึงออกทุกข์ สำหรับบุคคลอื่นที่เป็นผู้เคารพนับถือแก่ผู้ตายนั่นก็อาจไว้ทุกข์ให้แก่ผู้ตายในระยะเวลาสั้นๆ เช่น ๓ วัน ๗ วัน ตามความสมัครใจถ้ามีความจำเป็นต้องไปร่วมงานมงคลในระหว่างช่วงเวลาไว้ทุกข์ เช่น งานมงคลสมรส เป็นต้น ก็อาจจะออกจากทุกข์ได้ชั่วคราวเฉพาะเวลาที่ไปร่วมงานนั้นเท่านั้น โดยการแต่งกายแบบสุภาพสีอ่อนๆ เช่น สีขาว สีเทา สีนิล เป็นต้น^{๒๐}

(๘) ประเพณีการเอาเงินใส่ปากศพ จากการสัมภาษณ์นายนิม หงษ์สูงเนิน ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้านโคกเพชร เกี่ยวกับประเพณีการเอาเงินใส่ปากศพพบว่า ก่อนเอาเงินใส่ปากศพ มีการเขียนคาถาเป็นภาษาบาลี ๔ คำ ในกระดาษ ว่า จิ เจ รุ นิ แล้วใส่ปากให้คนตาย ในการเขียนคาถาเป็นภาษาบาลี ๔ คำ ในกระดาษ ว่า จิ เจ รุ นิ แล้วใส่ปากให้คนตายนั้นมีความเชื่อว่าจะให้ได้ไปสู่สุคติ และในการเอา

^{๑๘} พระครูกลยาณธรรมโฆษ (รุ่ง กลยาโณ) “การศึกษาคติธรรมจากประเพณีงานศพ : กรณีศึกษาชุมชนตำบลตรวง อำเภอสรีนคร จังหวัดสุรินทร์”, *วิทยานิพนธ์ศาสนศาสตร์มหาบัณฑิต*, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๔) หน้า ๗๘.

^{๑๙} อ้างแล้ว, เรื่องเดียวกัน, หน้า ๗๘.

^{๒๐} สัมภาษณ์นายสมฤทธิ์ วิญนัต, ปรารักษ์ชาวบ้าน, เมื่อวันที่ ๑๐ ตุลาคม ๒๕๕๘.

เงินหรือของมีค่าใส่ในปากศพ กล่าวกันว่าเพื่อให้ผู้ตายติดตัวเอาไปใช้สอยในเมืองผี หรืออีกนัยหนึ่ง สำหรับเป็นค่าจ้างสัปเหร่อ หรือเป็นค่าจ้างผ่านทาง จนเป็นประเพณีกระทำกันสืบ ๆ มา^{๒๑}

๓.๒.๓ ประเพณีการปฏิบัติในการสวดศพ

การตั้งศพบำเพ็ญกุศลไม่ว่าจะเป็นที่บ้านหรือที่วัด ในชุมชนตำบลกลันต้ามักจะตั้งศพบำเพ็ญกุศล ๒ คืนบ้าง ๓ คืนบ้าง แต่ถ้าเป็นศพของข้าราชการหรือผู้มีฐานะดี จะตั้งศพบำเพ็ญกุศล ๕-๗ วัน ในระหว่างตั้งศพบำเพ็ญกุศลนั้น เจ้าภาพจะนิมนต์พระสงฆ์สวดศพ ซึ่งการสวดศพนั้นเป็นการประกอบพิธีกรรมทางศาสนา เพื่ออุทิศส่วนบุญส่วนกุศลให้แก่ผู้ล่วงลับ ซึ่งมีความเชื่อตามหลักคำสอนในทางพระพุทธศาสนาว่า การฟังพระสงฆ์สาธยายมนต์นั้น จะก่อให้เกิดบุญกุศลมากมาย ซึ่งนิยมนิมนต์พระสงฆ์สวดศพ โดยมีประเพณีการสวดมาติกา การสวดพระอภิธรรม การสวดพระพุทธมนต์ตามลำดับ ดังนี้

๑) การสวดมาติกา จากการสัมภาษณ์นายสมหมาย ตันจาน นายกองค์การบริหารส่วนตำบลกลันตา เกี่ยวกับประเพณีการสวดมาติกาพบว่า ในชุมชนตำบลกลันตา เมื่อมีการเสียชีวิตลงก่อนจะบรรจุศพลงในหีบหรือโลง จะนิมนต์พระสงฆ์ ๔ รูป สวดมาติกา คือบทตั้งหรือหัวข้อของพระอภิธรรม ๗ คัมภีร์ แต่ในบางหมู่บ้านก็จะนิมนต์พระทุกรูปในวัดสวดมาติกาและบังสุกุลศพ ซึ่งมีความเชื่อว่าการสวดมาติกาเป็นการเบิกโลงและเชิญวิญญาณของผู้ตายให้รับทราบถึงการบำเพ็ญกุศลอุทิศให้ของญาติพี่น้อง โดยจะนิมนต์ให้พระสงฆ์สวดทุกวัน นิยมให้พระสงฆ์สวดในเวลากลางวัน ในเวลา ก่อนพระฉันเช้าหรือเพลแล้วแต่ความสะดวก บางเจ้าภาพที่มีญาติพี่น้องเยอะก็จะนิมนต์ให้พระสงฆ์สวดทั้งรอบเช้าและเพล ถ้าเจ้าภาพจัดให้มีการแสดงธรรมก็มักจะนิมนต์ให้พระสงฆ์สวดมาติกาต่อท้ายหรือรับการแสดงธรรม ซึ่งการสวดมาติกาเช่นนี้มักจะเป็นวันที่จะมีการฌาปนกิจศพหรือประชุมเพลิงหรือก่อนจะนำศพไปที่เชิงตะกอนหรือฌาปนสถาน (เมรุ) ส่วนการสวดอีกครั้งในการนำอัฐมาตั้งบำเพ็ญกุศลหรือทำบุญอุทิศวันสุดท้าย ก่อนถวายบังสุกุลเครื่องไทยธรรมเพื่ออุทิศส่วนกุศลให้แก่ผู้ตาย^{๒๒}

๒) การสวดพระอภิธรรม ประเพณีการจัดงานการบำเพ็ญกุศลศพชุมชนตำบลกลันตา จะมีการสวดพระอภิธรรมซึ่ง พบว่า ในชุมชนตำบลกลันตานิยมนิมนต์พระสงฆ์สวดตอนเย็นหรือกลางคืนเป็นการสวดพระอภิธรรม ๗ คัมภีร์ พระอภิธรรมนั้นแปลว่าธรรมอันยิ่ง ธรรมอันเจริญ หรือธรรมะชั้นสูง หมายความว่า เป็นธรรมะที่เป็นปรมาตมธรรม เป็นเรื่องเกี่ยวกับจิต เจตสิก รูป นิพพาน ซึ่งเมื่อย่ลงคงมีแต่นามกับรูป เรียกว่านามรูป ดังนั้น เมื่อมีการตายซึ่งเป็นการสูญเสียบิดามารดาหรือญาติพี่น้อง เป็นความเศร้าโศก เหตุนี้ในงานจึงนิมนต์พระให้สวดพระอภิธรรม อีกนัยหนึ่งเป็นคติความเชื่อเรื่องที่ว่าพระพุทธเจ้าเสด็จไปจำพรรษาบนสวรรค์ชั้นดาวดึงส์แล้วนำพระอภิธรรม ๗ คัมภีร์โปรดพุทธมารดาเพื่อสนองคุณ จากเหตุผลเรื่องนี้บุตรธิดาของผู้ตาย จึงนิมนต์พระสงฆ์สวดพระอภิธรรม ๗ คัมภีร์ เพื่อทดแทนพระคุณของบิดามารดา จากความเชื่อเหล่านี้จึงทำให้มีการสวดพระอภิธรรมงานศพเฉพาะผู้ที่เป็นบิดามารดาหรือผู้สูงอายุเท่านั้น ส่วนศพเด็กหรือผู้ที่ยังไม่มีครอบครัวและลูกหลานจะนิยมให้พระสงฆ์สวดมาติกาแทน ในสมัยก่อนนั้นนิยมอาราธนาพระสงฆ์ให้สวดตลอดรุ่ง เพราะตั้ง

^{๒๑} สัมภาษณ์นายนิม หงส์สูงเนิน, ปราชญ์ชาวบ้าน, เมื่อวันที่ ๒๐ มกราคม ๒๕๕๙.

^{๒๒} พระครูคุณสารสัมบัน, พิธีกรรมต่าง ๆ และขนบธรรมเนียมประเพณี, (นครราชสีมา : จิระการพิมพ์, ๒๕๔๕), หน้า ๑๗๘.

ศพในบ้านจะได้ถือพระสงฆ์เป็นผู้ให้ความอบอุ่นบ้านเจ้าของศพ ต่อมาเห็นว่าเป็นการเกินความจำเป็น จึงตัดลงมาให้มีการสวดเพียงครึ่งคืน หรือ ๒๔.๐๐ น. และเหลือเพียง ๒๒.๐๐ น. แต่ปัจจุบันนิยมตั้งศพในวัดกันมาก และเห็นว่าดีก็มากจึงเหลือเวลาเพียงไม่เกิน ๒๑.๐๐ น. ส่วนเวลาเริ่มสวดโดยทั่วไปเริ่มเวลา ๑๙.๐๐ น. หรือ ๑๙.๓๐ น.^{๒๓} การสวดอภิธรรม ซึ่งถือว่าเป็นยอดแห่งธรรมที่พระพุทธองค์ทรงใช้เทศนาแทนคุณพระชนนี ต่อมาจึงนิยมนำพระอภิธรรมนี้มาเป็นบทสวดในงานบำเพ็ญกุศลศพ การนิมนต์พระสงฆ์มาสวดตามความเข้าใจคือมาสวดให้บุญผู้ตาย แต่ความเป็นจริงหาใช่เช่นนั้นไม่^{๒๔}

จากการสัมภาษณ์นายสมหมาย ตันจัน พบว่า การสวดพระอภิธรรมของชุมชนในตำบลกลันทาปัจจุบัน จะนิมนต์พระสงฆ์ทุกรูปที่นิมนต์มา สวดพระอภิธรรมเพียงรอบเดียว แล้วก็จะมีการเข้าถวายจตุปัจจัยเป็นชุด ๆ ละเท่าจำนวนพระสงฆ์ที่สวด ซึ่งเจ้าภาพก็มีหลายชุด บางแห่งเจ้าภาพร่วมถวายปัจจัยมากมามากต้องใช้เวลาในการเข้าถวายพระสงฆ์เป็นชั่วโมงจึงจะครบทุกคน นับเป็นเรื่องที่เสียเวลามากเหมือนกัน การสวดพระอภิธรรมนอกจากจะนิยมสวดในตอนกลางคืนแล้ว ก็ยังนิยมสวดในเวลานำศพไปสู่เชิงตะกอน หรือเวลาเผาศพเรียกว่าสวดพระอภิธรรมหน้าไฟ หรือ ดับไฟ^{๒๕}

๓) การสวดพระพุทธมนต์ งานการบำเพ็ญกุศลศพของชุมชนตำบลกลันทา จะมีเรื่องการสวดมาติกาและพระอภิธรรม ซึ่งพบว่า การสวดพระพุทธมนต์ หรือการเจริญพระพุทธมนต์ ก็คือการสวดมนต์นั่นเอง เพียงแต่ว่า ใช้เรียกแตกต่างกันตามงาน คือถ้าเป็นงานมงคลก็จะเรียกว่า “เจริญพระพุทธมนต์” แต่ถ้าเป็นงานอวมงคลหรืองานศพก็จะเรียกว่า “การสวดพระพุทธมนต์” ซึ่งการสวดพระพุทธมนต์นั้นจะนิมนต์ให้พระสงฆ์สวดเวลานำเอาอัฐิของผู้ตายมาตั้งบำเพ็ญกุศล โดยจะนิยมสวดตอนกลางคืน ยกเว้นบางงานเก็บอัฐิตอนเย็นมาตั้งบำเพ็ญกุศลไม่ทัน ก็จะเก็บอัฐิช่วงเช้าแล้วนำมาตั้งบำเพ็ญกุศล พร้อมทั้งนิมนต์ให้พระสงฆ์สวดพระพุทธมนต์และถวายพรพระไปพร้อมทีเดียวเลย ในกรณีตายที่บ้านแล้วนำศพมาจัดงานที่วัด เจ้าภาพก็จะนิมนต์ให้พระสงฆ์ไปสวดมนต์ที่บ้านหลังจากเสร็จงานแล้ว เพื่อจะได้ขจัดปัดเป่าเสนียดจัญไรสิ่งอัปมงคลต่าง ๆ เพื่อจะได้เกิดสิริมงคลและพระสงฆ์จะได้พรมน้ำพระพุทธมนต์ให้ด้วย^{๒๖}

๓.๒.๔ ประเพณีการบวชน้ำศพและการจุณศพ

การบวชน้ำศพหรือการบวชน้ำไฟ ซึ่งมีประเพณีนิยมตามความเชื่อสืบมาว่า หากผู้ตายมีบุตรหรือหลานชายที่มีอายุพอสมควร เจ้าภาพจะจัดให้บุตรหรือหลานชายบวชเป็นภิกษุหรือสามเณรในวันเผา ถือกันว่าเป็นการอุทิศส่วนกุศลให้แก่ผู้ตาย เรียกว่าบวชน้ำศพหรือบวชน้ำไฟ การบวชน้ำศพนี้จะบวชกี่วันก็ได้ ตามปรกติมักจะเป็น ๓ วัน บางคนอาจบวชตลอดชีวิตก็มี^{๒๗}

๑) การบวชน้ำศพการบวชน้ำศพหรือการบวชน้ำไฟนั้น ก่อนจะนำศพไปเผาหรือไปฝัง เจ้าภาพมักถือตามประเพณีอย่างหนึ่งว่า บุตรชาย หลานชาย ต้องบวชอุทิศส่วนกุศลให้ผู้ตาย ซึ่งอาจ

^{๒๓} สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ, พิธีจัดงานศพแนวประเพณี, หน้า ๓๓-๓๔.

^{๒๔} สุขพัฒน์ อานนท์จารย์, ปรศนาปรัชญาธรรมในประเพณีบำเพ็ญกุศลศพ, หน้า ๓๗.

^{๒๕} สัมภาษณ์นายสมหมาย ตันจัน, เมื่อวันที่ ๒๐ มกราคม ๒๕๕๙.

^{๒๖} อ้างแล้ว, เรื่องเดียวกัน.

^{๒๗} เสถียรโกเศศ, วิจารณ์ประเพณีทำศพ ตอนที่สาม ว่าด้วยการเผาศพ, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์กรมแผนที่ทหารบก, ๒๔๙๘), หน้า ๖๗.

เป็นบิดามารดา ป่วยตายหรือญาติผู้ใหญ่ก็ตาม ถ้าเป็นผู้หญิงก็มักนิยมให้บวชเป็นศีลจารณี เป็นการบวชชั่วคราวพอเผาศพแล้ว จึงลาสิกขา จากการจากการสัมภาษณ์นายบุญมี เจริญย์ ผู้ใหญ่บ้านโคกเพชร เกี่ยวกับประเพณีการบวชหน้าไฟ พบว่า ในชุมชนตำบลกลั่นทานั้นก็มีประเพณีนิยมให้ลูกหรือหลานชายบวชหน้าไฟหรือบวชหน้าศพเช่นเดียวกัน โดยบวชเป็นสามเณร ซึ่งผู้ที่บวชนั้นก็จะมีตั้งแต่อายุ ๗ ขวบขึ้นไปเจ้าภาพต้องเตรียมเครื่องบวชและพาผู้ที่จะบวชไปหาพระอุปัชฌาย์ที่วัดใกล้บ้านเพื่อจะบวชให้ ซึ่งการบวชนั้นก็ทำแบบง่าย ๆ ไม่มีพิธีต้องมากนัก เพราะเป็นการบวชชั่วคราวและเป็นการบวชของศพของบิดามารดาหรือญาติผู้ใหญ่ แต่ปัจจุบันสังเกตเห็นได้ว่าการบวชหน้าศพมักจะมีลูกหลานอยากบวชกันมาก บางทีถึงสิบรูป อันนี้อาจจะมีแรงจูงใจจากเจ้าภาพที่มีการถวายปัจจัยแก่สามเณรผู้บวชใหม่ด้วย^{๒๘}

๒) ประเพณีการจูงศพ การจูงศพที่ใส่หีบหรือโลงแห่ไปสู่เชิงตะกอนจะมีข้อห้ามและข้อปฏิบัติดังนี้

(๑) ข้อห้าม คือห้ามนำศพออกจากประตูเรือน“เมื่อนำศพออกจากเรือนไปวัด จะนำศพออกจากประตูไม่ได้ ต้องพังฝาเรือนให้ศพออกไปทางนั้น และห้ามไม่ให้ลอดช่อเรือนด้วย”^{๒๙} เรื่องการห้ามนำศพออกจากประตูเรือนนั้น แม้แต่ในเมืองใหญ่หรือพระนครที่มีกำแพงเมือง มีประตูเข้าออก เมื่อมีคนตายภายในเมือง ต้องนำศพออกนอกเมือง จะห้ามออกประตูกำแพงเมืองไปได้ ต้องมีประตูฝอกเป็นประตูพิเศษ อย่างประตูสำราญราษฎร์ใกล้เสาชิงช้า ซึ่งเป็นทางออกสำหรับศพจากฝั่งพระนคร เรียกกันว่าประตูผี ในพระบรมมหาราชวังก็มีประตูพิเศษชนิดนี้เหมือนกัน^{๓๐} อีกข้อห้ามหนึ่งคือห้ามไม่ให้หามศพข้ามไร่นาข้ามสวน โดยมีความเชื่อว่าจะเป็นเสนียดจัญไรแก่ไร่นาและสวนเหล่านั้น แต่ความเป็นจริงแล้วที่ห้ามอาจเป็นเพราะเจ้าของไร่นาหรือสวนรังเกียจว่าเป็นอัมงคล ใน การที่จะนำศพผ่านเข้าไปในเขตที่ดินของเขา หรือเกรงว่าจะไปเหยียบต้นข้าวและต้นไม้ที่ปลูกไว้เสียหาย ครั้นนานเข้าผู้ที่ไม่ทราบความหมายก็เลยถือเป็นประเพณีสืบกันมาจนถึงปัจจุบัน แม้แต่ในชุมชนตำบลกลั่นทานก็ยังพบเห็นเป็นประจำ

(๒) ข้อปฏิบัติ ประเพณีงานบำเพ็ญกุศลศพชุมชนตำบลกลั่นทา เรื่องการจูงศพและเผาศพ พบว่า ในการจูงศพของชุมชนตำบลกลั่นทานั้น ก่อนยกโลงศพออกจากที่ตั้งบำเพ็ญกุศลเพื่อนำไปสู่เชิงตะกอน ก็จะมีการนิมนต์พระสงฆ์สวดมาติกาและลูกหลานญาติพี่น้องตลอดถึงผู้ที่มาร่วมในพิธีก็จะพากันขอขมาต่อศพก่อน จากนั้นก็จะนำศพแห่ไปสู่เชิงตะกอน ซึ่งการแห่และจูงศพนั้นก็มีการประเพณีปฏิบัติตามความเชื่อหลายอย่างคือ จะมีสัปเหร่อเดินนำทางโปรยข้าวตอก ถัดไปก็จะมีพระเถระพระสงฆ์และสามเณรที่บวชหน้าศพตลอดถึงลูกหลานญาติพี่น้องและผู้ที่มีมาร่วมงาน ช่วยกันจูงศพ ซึ่งเครื่องจูงศพนั้นก็ประกอบไปด้วย ต้นอ้อย เส้นไหมหรือด้ายที่มีตรวมกันหลาย ๆ เส้น ต่อจากปลายต้นอ้อย โดยทอดยาวออกไปให้ทุกคนจับต่อ ๆ กัน ส่วนต้นอ้อยจนสุดปลายอ้อยนั้นพระสงฆ์จะเป็นผู้ถือจูงศพ ส่วนลูกหลานบางคนก็จะพากันถือพวงหรีด กระจ่างรูป รูปภาพของผู้ตายและสิ่งของ

^{๒๘} สัมภาษณ์ นายเลื่อน โพธิ์งาม, ปราชญ์ชาวบ้าน, เมื่อวันที่ ๑๐ ตุลาคม ๒๕๕๘.

^{๒๙} เสถียรโกเศศ (นามแฝง), **ประเพณีเกี่ยวกับชีวิตความตาย**, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ ลูก ส.ธรรมภักดี, ๒๕๔๖), หน้า ๑๒๔.

^{๓๐} พระมหาสมจิตร์ วิฑิตธมโม (จันทร์ศรี), **อิทธิพลของศาสนพิธีที่มีผลต่อพฤติกรรมมนุษย์ในแง่จริยศาสตร์การตายแบบพุทธ**, ๒๕๔๐, หน้า ๑๗.

อื่นๆ ที่เกี่ยวข้องกับคนตาย ในการแห่ศพนั้นเจ้าภาพก็จะนิมนต์พระสงฆ์ ๔ รูป ขึ้นชานสวดพระอภิธรรม โดยมีพระเถระอีกรูปหนึ่งนั่งอยู่บนชานนำทาง โดยจะแห่ศพเวียนซ้ายรอบเชิงตะกอนหรือฌาปนสถาน(เมรุ) ๓ รอบ^{๓๑}

๓.๒.๕ ประเพณีปฏิบัติในการเผาศพ

หลังจากที่ตั้งศพบำเพ็ญกุศลที่บ้านหรือที่วัด ประเพณีปฏิบัติในการเผาศพของชุมชนตำบลกลันทานั้น มีประเพณีปฏิบัติก่อนการเผาศพหลายอย่างที่ที่น่าสนใจ และถือว่าเป็นวันสำคัญของงาน ซึ่งมีพิธีกรรม ข้อปฏิบัติคือ ประเพณีการตั้งศพบนจิตกาธานหรือเชิงตะกอน ประเพณีการทอดผ้าบังสุกุล ประเพณีการเผาศพ ตามลำดับ ดังนี้

๑) **ประเพณีการตั้งศพบนจิตกาธานหรือเชิงตะกอน** เมื่อแห่ศพรอบฌาปนสถานหรือเชิงตะกอนแล้ว จากนั้นลูกหลานก็จะช่วยกันยกศพนำไปที่เชิงตะกอน เมื่อถึงเชิงตะกอนหรือจิตกาธานแล้ว จะยกศพขึ้นกระแทบเชิงตะกอนหรือจิตกาธานเบา ๆ ๓ ครั้ง จากนั้นวางโลงศพ ลงบนเชิงตะกอนหรือจิตกาธานต่อไป^{๓๒} ผู้ที่เป็นเจ้าภาพต้องนำเบี้ยทั้งลงที่เชิงตะกอนให้ตากาเลียยากลายเป็นจำนวน ๓๓ เบี้ย หรือ ๕๐ เบี้ย ซึ่งในต่อมาใช้สวดคำเจริญญะแทน^{๓๒} และก็มีมีการโปรยทานให้แก่เด็ก ๆ หรือแขกผู้มาร่วมงาน

๒) **ประเพณีการทอดผ้าบังสุกุล** จากการการประชุมสัมมนาประเพณีการจัดงานศพชุมชนตำบลกลันทา เรื่องการจูงศพและเผาศพพบว่า การประกอบพิธีทอดผ้าบังสุกุลหน้าเมรุนั้นมักจะมีนิยมนำกันในการเผาศพที่ฌาปนสถาน (เมรุ) เพราะมีความสะดวกเหมาะสม ในการประกอบพิธี ไม่เหมือนการเผาศพที่ป่าช้าหรือที่ทุ่งนา หรือในที่กลางแจ้งทั่วไป อาจจะไม่สะดวกในการดำเนินการไม่ว่าจะเป็นที่นั้งหรือสถานที่ ตลอดถึงอุปกรณ์เครื่องเสียง เครื่องใช้ไฟฟ้าต่าง ๆ ซึ่งการประกอบพิธีทอดผ้าบังสุกุลก่อนที่จะเผาศพในปัจจุบันก็มีพิธีการ ดังนี้

(๑) การเทศน์ มักนิยมจัดให้มีการแสดงธรรมสังเวชหน้าเมรุ โดยจะนิมนต์พระเถระที่เป็นองค์ธรรมกถึกหรือประธานในพิธีฝ่ายสงฆ์ เป็นผู้แสดงธรรมสังเวช โดยมีคติความเชื่อว่าเป็นการบำเพ็ญบุญกุศลส่งดวงวิญญาณของผู้ตายให้ไปสู่สุคติโลกสวรรค์ และถือว่าได้ให้ธรรมะเป็นทานอีกทางหนึ่ง

(๒) การมอบทุนสาธารณกุศล เจ้าภาพที่เป็นข้าราชการหรือผู้มีฐานะดี จะนิยมจัดให้มีการมอบกองทุนสาธารณกุศลให้แก่วัด สถานศึกษา องค์กร สมาคมต่าง ๆ เพื่อเป็นสาธารณประโยชน์เพื่ออุทิศส่วนบุญกุศลให้แก่ผู้ตาย ซึ่งมีข้อน่าสังเกตว่าการมอบทุนสาธารณกุศลนั้น ในชุมชนเพิ่งเริ่มปรากฏประมาณสิบปี จากการวิเคราะห์คิดว่าอาจได้แบบอย่างมาจากภาคกลาง ซึ่งมีการมอบทุนการกุศลต่าง ๆ โดยเชื่อว่าเป็นการได้อุทิศส่วนบุญส่วนกุศลส่งดวงวิญญาณของผู้ตายให้ไปสู่สุคติ

(๓) การทอดผ้าบังสุกุล ปัจจุบันนิยมทอดผ้าบังสุกุลหลายชุดและมีเจ้าภาพประสงค์จะทอดผ้าบังสุกุลมาก จึงทำให้การทอดผ้าบังสุกุลหน้าศพนั้นต้องใช้เวลาพอสมควรซึ่งแตกต่างจากอดีตจะมีการทอดผ้าบังสุกุลไม่กี่ชุด โดยจะให้แขกผู้มีเกียรติ ญาติผู้ใหญ่ขึ้นเป็นเจ้าภาพทอดเท่านั้น ในการทอดผ้าบังสุกุล พิธีกรซึ่งทำหน้าที่แทนเจ้าภาพ จะนิมนต์พระสงฆ์ขึ้นพิจารณาครั้งละ ๔

^{๓๑} อ่างแล้ว,เรื่องเดียวกัน.

^{๓๒} กองวรรณคดีและประวัติศาสตร์ กรมศิลปากร, ประเพณีการทำศพของไทยสมัยปัจจุบัน, หน้า ๑๐.

รูปหมุนเวียนไปตามลำดับ ก่อนการทอดผ้ามหาบังสุกุล พิธีกรจะนำประวัติของผู้ตายมาอ่าน เพื่อยกย่องเชิดชูเกียรติ และยืนไว้อาลัย ถ้าเป็นศพพระนิยมนั่งสงบนิ่งไว้อาลัยแทนการยืนไว้อาลัย จากนั้นพิธีกรจะเชิญประธานในพิธีขึ้นทอดผ้ามหาบังสุกุล และนิมนต์ประธานฝ่ายสงฆ์ขึ้นพิจารณาผ้ามหาบังสุกุล ปัจจุบันนี้ทางกระทรวงวัฒนธรรม แจ่งให้เปลี่ยนจากคำเรียกว่าผ้ามหาบังสุกุล เป็นผ้าบังสุกุล (ผ้ามหาบังสุกุลใช้เฉพาะงานพระราชพิธีที่ในหลวงหรือผู้แทนพระองค์เสด็จไปเอง) จากนั้นวางดอกไม้จันทน์ โดยเริ่มจากพระภิกษุสามเณร ตามด้วยแขกผู้มีเกียรติ ญาติพี่น้องและผู้มาร่วมในพิธี เมื่อลงจากเมรุเจ้าภาพมักมีของขำช่วยเฟ้อมอบให้แก่ผู้ที่มาร่วมในพิธี เช่น หนังสือที่ระลึก พวงกุญแจ ยาดม เป็นต้น^{๓๓}

๓) ประเพณีการเผาศพ

(๑) การเผาศพในปัจจุบันมีการเผาจริงเลยทีเดียว^{๓๔} เมื่อถึงกำหนดประชุมเพลิงหรือเผาศพจริง พนักงานของทางวัดหรือสัปเหร่อจะยกศพลงจากจิตกาธานหรือเชิงตะกอน แล้วเปิดผ้าหีบให้เจ้าภาพดูศพเป็นครั้งสุดท้าย แล้วก็จะใช้น้ำมะพร้าวรดลงที่ศพ ทั้งนี้เนื่องจากเชื่อถือกันมาแต่โบราณว่าน้ำมะพร้าวเป็นน้ำบริสุทธิ์ ผู้ที่ไปเผาศพคงจะช่วยกันนำพื้นคนละดุ้นสองดุ้นไปเผาเหมือนอย่างที่ทำกันอยู่ในชนบทเป็นส่วนใหญ่ ต่อมาภายหลังจึงใช้รูป ๑ ดอก เทียน ๑ เล่ม และดอกไม้จันทน์ ๑ ช่อ จุดไฟแล้ววางไว้ที่เชิงตะกอนได้ศพเวลาเผา พระสงฆ์ ๔ รูป สวดพระอภิธรรมเรียกว่าสวดอภิธรรมหน้าไฟเวลาจุดไฟเผาศพมีความเชื่อถือและปฏิบัติสืบต่อกันมาว่า ห้ามมิให้ต่อไฟกับการเผาศพข้างขึ้น ห้ามเผาคู่ ข้างแรมห้ามเผาคี่ เพราะถือว่าเป็นอัปมงคล เรียกว่า ผีเผาคนต้องเป็นข้างขึ้นเผาคี่ ข้างแรมเผาคู่ เรียกว่าคนเผาผี การนับข้างขึ้นนับ ๑ ถึง ๑๕ การนับข้างแรมนับ ๑๖ ถึง ๓๐ เป็นอันว่า แรม ๑ คำเป็นเลข ๑๖ กลายเป็นวันคู่ แรม ๒ คำเป็นเลข ๑๗ กลายเป็นวันคี่ การเผาในวันคู่ของแรมเท่ากับเป็นวันคี่เหมือนกัน เพื่อให้จำง่าย^{๓๕}

(๒) การเสี่ยงทายหาที่ฝังหรือเผาศพ จากการสัมภาษณ์นายอ้วน ฤทธิวิ สัปเหร่อบ้านโคกกลาง เกี่ยวกับประเพณีการเสี่ยงทายหาที่ฝังหรือเผาศพ พบว่า ในชุมชนตำบลกลันทา ถ้าผู้ตายสั่งไว้เกี่ยวกับการปฏิบัติต่อศพ โดยไม่ให้เผาให้ฝังไว้ก่อน ก็จะมีประเพณีการฝังศพแทนการเผา หรือเจ้าภาพลูกหลานยังไม่พร้อมที่จะทำบุญอุทิศงานก็จะฝังไว้ก่อนเช่นเดียวกัน ซึ่งแต่เดิมนั้นมักนิยมฝังศพไว้ก่อนอยู่แล้ว โดยจะฝังศพไว้ที่ป่าช้า เวลาจะขุดหลุมฝังศพนั้นสัปเหร่อจะเอาไขไก่โยนหาที่ฝังหรือเผาก่อน มีการเสี่ยงทายโยนไข่หาที่ฝังศพหรือเผาศพ โดยสัปเหร่อจะนำเครื่องเช่นบูชาและไขไก่ ๑ ฟอง ไปเสี่ยงทายไว้ก่อนที่จะหามศพไปฝังหรือเผา โดยมีการเช่นบูชาบอกเจ้าที่เจ้าทาง เจ้าป่าช้า ว่า จะมาเสี่ยงทายหาที่อยู่ให้คนตาย เมื่ออธิษฐานแล้วก็โยนไข่ไก่อลงที่พื้น ถ้าไข่ไก่แตกตรงไหนก็แสดงว่าคนที่ตายต้องการให้ฝังหรือเผาตรงนั้น ถ้าไม่แตกก็ต้องเสี่ยงทายโยนไข่ไก่หาจนไข่แตก แต่มีข้อสังเกตอย่างหนึ่งว่า ถ้าคนตายไม่ต้องการให้ฝังหรืออยู่ตรงนั้น แม้โยนไข่ไก่กระทบของแข็งอย่างไรก็ไม่แตก

^{๓๓} เรื่องเดียวกัน, อ้างแล้ว.

^{๓๔} กองวรรณคดีและประวัติศาสตร์ กรมศิลปากร, ประเพณีการทำศพของไทยสมัยปัจจุบัน, หน้า ๖๘.

^{๓๕} พระครูคุณสารสัมพันธ์, พิธีกรรมต่าง ๆ และขนบ ธรรมเนียม ประเพณี, (นครราชสีมา : จิระการพิมพ์, ๒๕๔๕), หน้า ๑๙๒.

แต่ถ้าผู้ตายต้องการให้ฝังหรือปรารภณอยู่ตรงนั้น แม้ไข้โกที่โยนลงจะกระทบดินที่นุ่มนึ่งอย่างไรก็แตกทันที จึงได้จัดเตรียมสถานที่ฝังหรือเตรียมกองฟอนเพื่อทำการเผาต่อไป^{๓๖}

๓.๒.๖ ประเพณีการเก็บอัฐิและทำบุญอุทิศให้ผู้ตาย เจ้าภาพจะทำการเก็บอัฐิการเก็บอัฐิจะทำในวันที่เผาศพเลยทีเดียว แต่ถ้าหากว่าเก็บไม่ทันก็จำเป็นต้องทำการเก็บในวันรุ่งขึ้น แล้วจึงนำอัฐิมาตั้งบำเพ็ญกุศลอุทิศให้ผู้ตายต่อไป ซึ่งมีประเพณีพิธีกรรมคือ ประเพณีการแปรรูป ประเพณีการตั้งอัฐิบำเพ็ญกุศลประเพณีการทำบุญอุทิศให้ ประเพณีการบรรจุอัฐิ ตามลำดับ ดังนี้

๑) ประเพณีการแปรรูปและเก็บอัฐิ เบื้องต้นสัปเหร่อจะทำการแปรรูปคือนำกองกระดูกนั้นมาปั้นทำให้เป็นรูปคนนอนหงาย หันศีรษะไปทางทิศตะวันตก สมมุติว่าตาย ลูกหลานก็จะนำเอาเงินเหรียญคนละ ๓๒ เหรียญ (เท่าอวยวะ ๓๒ ประการ) มาปิดตามตัวจนทั่ว จึงนำเสื้อผ้ามาวางทับเสมือนหนึ่งสวมเสื้อผ้า มีผ้าขาวม้าพาดไหล่หรือเอว มีการทำแพกบกล้วยใส่เครื่องเซ่นปักธูปเทียนและธูปกระดาดทั้ง ๔ มุม พร้อมกับขึงด้ายสายสิญจน์(สามเส้น) รอบทั้ง ๔ มุม แล้วจึงนิมนต์พระสงฆ์ ๔ รูป มาบังสุกุลตายและบังสุกุลเป็น จากนั้นจะนิมนต์ให้ประธานสงฆ์จุดด้ายสายสิญจน์ให้ขาดจากกันทั้ง ๔ มุม (ปรกติให้พระจุดแควมเดียวนอกนั้นให้สัปเหร่อจุดแทน) จากนั้นก็จะมีการทำลายรูป โดยสัปเหร่อที่เป็นหัวหน้า จะมีการถือเสียมทำท่าทางแสดงโดยเอาเสียมที่ถือลอดผ่านหว่างขากลับไปมา ๒ ครั้งเหมือนตายแล้วเกิดใหม่ แล้วทำเสียงขึ้นเหมือนโก่งบองบอกว่าสว่างแล้ว จากนั้นใช้เสียมและจอบแฉะตามรูปปั้นเกลี่ยไปมาจนทั่วมองเห็นอัฐิหรือกระดูก สัปเหร่อจะนำไม้หรือกาบกล้วยที่ทำเหมือนคิมให้พระคืบเก็บกระดูกก่อนแล้วแล้วลูกหลานและญาติของผู้ตายก็จะพากันเก็บกระดูกต่อไป ซึ่งจะใช้น้ำมะพร้าวล้างกระดูกและประพรมด้วยน้ำอบน้ำหอมแล้วจึงเอาผ้าขาวมารองห่อนำไปใส่โกศ พร้อมกับเอาผ้าขาวห่อทับโกศอีกทีหนึ่ง ส่วนขี้เถ้าและอัฐิที่หลงเหลืออยู่ก็จะขุดดินฝังไว้ที่บริเวณตรงนั้น จากนั้นลูกหลานและญาติก็จะแห่อัฐิมาตั้งบำเพ็ญกุศลที่วัดหรือที่บ้านต่อไป

๒) ประเพณีการตั้งอัฐิบำเพ็ญกุศล เจ้าภาพจะนำอัฐิมาตั้งบนโต๊ะที่เตรียมไว้พร้อมรูปภาพผู้ตายด้านหน้ามีที่ตั้งธูปเทียนเพื่อจุดบูชา เมื่อได้เวลาก็จะนิมนต์พระสงฆ์สวดพระพุทธรณ์ซึ่งถือว่าเป็นการบำเพ็ญกุศลอุทธรณ์อย่างหนึ่ง คืนของวันนั้นบางเจ้าภาพก็จัดให้มีการละเล่นหรือมีมหรสพให้ชมเป็นการคลายความเจ็บเหงาความเศร้าให้เบาบางลง แต่ถ้าไม่มีการละเล่นหรือมหรสพเจ้าภาพและผู้สูงอายุก็พากันนอนเฝ้าอยู่ในงานตลอดทั้งคืนจนรุ่งเช้า

๓) ประเพณีการทำบุญอุทิศให้ พอรุ่งเช้าของการทำบุญฉลองอัฐิ เจ้าภาพลูกหลานก็จะจัดให้มีการทำบุญตักบาตร นิมนต์พระสงฆ์สวดมาติกา ถวายภัตตาหารเช้าพระสงฆ์และทอดเครื่องบังสุกุล ถวายจตุปัจจัยไทยธรรมอุทิศส่วนบุญส่วนกุศลให้แก่ผู้ล่วงลับต่อไปต่อจากนั้นก็ทำบุญ ๗ วัน ๕๐ วัน ๑๐๐ วันเรียกว่า บำเพ็ญกุศลทักษิณานุสรณ์ คือทำบุญแผ่กุศลให้ผู้ตาย บางครั้งก็ทำบุญตรงกับวันครบรอบปีของผู้ตายเป็นประจำปี หรือทำบุญกระดูกในวันสงกรานต์ เป็นต้น ทั้งนี้ไม่ใช่เรื่องตายตัวสุดแต่ความสะดวกของเจ้าภาพ วิธีทำนั้นจะทำเพียงการถวายสังฆทานการสวดมนต์เกี่ยวกับทำบุญให้ผู้ตายไม่ต้องมีด้ายสายสิญจน์และขันนํ้ามนต์ การวางสายสิญจน์และตั้งขันนํ้ามนต์เขาใช้สำหรับพิธีมงคลเท่านั้น แต่ถ้าจะทำบุญเกี่ยวกับผู้ตายและการมงคลในเวลาเดียวกันก็มีสายสิญจน์และหม้อนํ้ามนต์ได้ เช่น ทำบุญ ๗ วัน ๕๐ วัน ๑๐๐ วันศพที่เผาแล้วและเอากระดูกมาทำบุญและทำบุญบ้าน

^{๓๖} สัมภาษณ์ นายอ้วน กฤษวี, สัปเหร่อ, เมื่อวันที่ ๒๐ มกราคม ๒๕๕๙.

ด้วยเช่นนี้จึงวงสายสิญจน์ และตั้งหมอน้ำมนต์ได้แต่ไม่ควรเอาสายสิญจน์ไปวางกับที่ใส่กระดูก จะเอาสายสิญจน์วางกับกระดูกก็ต่อเมื่อจะถึงเวลาจะบังสุกุลอีกครั้งหนึ่ง การบังสุกุลนั้นคือพระว่า “อนิจจา วต สงขารา จนถึง เตสํ วูปสโม สุโข” เป็นบทปลงสังขารของพระและผู้อยู่ในที่นั้นก็ปลงตามไปด้วย ให้เห็นว่าร่างกายเป็นของไม่เที่ยงเกิดมาแล้วก็เสื่อมและดับลงในที่สุด จะมีสุขได้ก็ต่อเมื่อร่างกายสงบ คือ ไม่มีเกิด ไม่มีดับ นี่เป็นข้อความบทบังสุกุล คือการพิจารณาผ้าที่เปื้อนฝุ่นละอองหรือที่เขาคือซากศพ เป็นเรื่องของพระที่จะต้องไปเที่ยวพิจารณาหาตามซากศพ แล้วนำมาซักฟอกเป็นผ้านุ่งห่ม ซึ่งไม่ปรากฏให้เห็นในปัจจุบันเพราะมีผู้ศรัทธานำผ้าที่สะอาดมาวางไว้ที่ข้างศพ หรือวางไว้กับกุฏิแล้ว พระก็พิจารณาเอาผ้าที่วางไว้เรียกว่า ผ้าบังสุกุล พระไปพิจารณาผ้านั้นเรียกว่า ซักผ้าบังสุกุล ซึ่งเรียกกันติดปากมาจนถึงปัจจุบัน ^{๓๗}

๔) ประเพณีการบรรจุอัฐิ เจ้าภาพมักจะไม่นิยมนำอัฐิไว้ที่บ้านของตนส่วนมากก็จะนำอัฐิไปบรรจุไว้ที่วัด ที่เจดีย์ หรือที่กำแพง ที่สร้างเตรียมไว้ พิธีการบรรจุอัฐินั้น เจ้าภาพก็จะแห่อัฐิไปยังสถานที่เตรียมไว้ มีการจุดธูปเทียนบูชาอัฐิและบอกเจ้าที่เจ้าทางขออนุญาตนำอัฐิของบรรพบุรุษมาบรรจุไว้ที่นี้ จากนั้นก็จะนิมนต์ให้พระสงฆ์ ๔ รูป สวดมาติกา บังสุกุล บรรจุอัฐิไว้เพื่อให้บุตรธิดาได้เคารพ บูชาและทำบุญอุทิศส่วนกุศลไปให้ตามประเพณีต่อไป

^{๓๗} พระครูคุณสารสัมพันธ์, พิธีกรรมต่าง ๆ และขนบธรรมเนียม, ประเพณี, (นครราชสีมา : จิระการพิมพ์, ๒๕๔๕), หน้า ๑๙๕-๑๙๖.